

Pravna fakulteta
Univerza v Ljubljani

ZBORNİK
ZNANSTVENIH
RAZPRAV

2020

LETNIK LXXX

Zbornik znanstvenih razprav
LXXX. letnik, 2020

Izdala / Published by

Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani,
za Založbo Pravne fakultete v Ljubljani Irena Kordež, direktorica

Zbornik je izšel s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno dejavnost RS.
The publication is financially supported by Slovenian Research Agency.

Uredniški odbor / Editorial Board

Maruša Tekavčič Veber, univ. dipl. prav., sekretarka
dr. Bojan Bugarič, dr. Aleš Galič, dr. Katja Škrubej, dr. Luka Tičkar

Mednarodni uredniški svet / International Editorial Council

dr. Janko Ferik (Univerza v Celovcu, Deželno sodišče v Celovcu), dr. Katja Franko Aas (Pravna fakulteta Univerze v Oslu), dr. Velinka Grozdanič (Pravna fakulteta Univerze na Reki), dr. Tatjana Josipović (Pravna fakulteta Univerze v Zagrebu), dr. Claudia Rudolf (Inštitut za pravo Evropske unije, mednarodno pravo in primerjalno pravo, Pravna fakulteta Univerze na Dunaju), dr. dres. h. c. Joseph Straus (Inštitut Maxa Plancka za inovacije in konkurenco)

Odgovorni urednik / Editor-in-Chief

dr. Primož Gorkič

Članki so recenzirani. *Articles are peer-reviewed.*

Oblikovanje naslovnice / Cover design

Ranko Novak

Jezikovni pregled in grafična priprava / Proofreading and layout

Dean Zagorac

Tisk / Printed by

Litteralis, d.o.o.

Cena zvezka skupaj z DDV / Price (VAT incl.)

41,30 EUR

Prvi natis / First press run

200 izvodov, Ljubljana 2020

Naročila / Orders

telefon: 01 42 03 113, faks: 01 42 03 115, www.pf.uni-lj.si

UDK34(497.4)(05)

Zbornik znanstvenih razprav

ISSN 1854-3839

ISSN (spletna izdaja / on-line edition): 2464-0077

Spletni strani / Web pages

<http://zbornik.pf.uni-lj.si>

<http://journal.pf.uni-lj.si>

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Brez predelav 4.0 Mednarodna.

Content on this publication is licensed under a Creative Commons Attribution-NonDerivatives 4.0 International licence.

(<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>)

Pravna fakulteta
Univerza v Ljubljani

ZBORNİK
ZNANSTVENIH
RAZPRAV

2020

LETNIK LXXX

*Matevž Košir**

Josip Žontar in Eberhard von Künßberg

1. Uvod

Od zimskega semestra septembra 1945 je bil Žontar vnovič privatni docent, zadolžen za »primerjalno pravno zgodovino slovanskih narodov« na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. Leta 1950 pa je bil imenovan za honorarnega predavatelja narodne pravne zgodovine na Pravni fakulteti, kjer je od poletnega semestra 1950 do poletnega semestra 1952 predaval »Zgodovino države in prava narodov FLRJ«. ¹ Do takrat je Žontar opravil že dolgo strokovno pot. Med izpopolnjevanji in sodelovanji na področju pravne zgodovine gre pomembno mesto njegovemu sodelovanju s profesorjem Eberhardom von Künßbergom, ki je povezano tudi z Žontarjevim sodelovanjem pri Nemškem pravnozgodovinskem slovarju (*Deutsches Rechtswörterbuch* – DRW).

2. Izobrazba in raziskovalna pot Josipa Žontarja

Josip Žontar (1895–1982) se je tik pred začetkom prve svetovne vojne posvetil študiju zgodovine in zemljepisa na Filozofski fakulteti Univerze na Dunaju. Julija 1919 je bil na Dunaju promoviran za profesorja zgodovine. V letih 1916/17 se je izpopolnjeval na Inštitutu za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje, kjer je leta 1917 zaključil splošni del izpopolnjevanja iz pomožnih zgodovinskih ved. V letih 1918/19 je obiskoval dva semestra prava na Pravni fakulteti na Dunaju, nato pa se je vpisal na študij prava na Juridični fakulteti Univerze v Ljubljani. Hkrati je služboval kot gimnazijski profesor. V času poletnih počitnic oziroma s krajšim odobrenim študijskim dopustom se je izpopol-

* Doktor zgodovine, docent arhivistike, Arhiv Republike Slovenije, matevz.kosir@gov.si.

¹ Arhiv in muzej Univerze v Ljubljani, personalna mapa Josip Žontar.

njeval še na univerzi v Pragi (pri profesorjih Karlu Kadlecu, Janu Kaprasu in Theodoru Saturniku), v Gradcu (pri profesorju Hansu Felixu Schmidu), Münchnu ter drugje. Leta 1923 je prekinil službo in v študijskem letu 1923/24 obiskoval ugledno Visoko šolo za svetovno trgovino na Dunaju (*Hochschule für Welthandel*) ter izpopolnjeval svoje znanje v pravni in gospodarski zgodovini pri dunajskem profesorju Alfonzu Dopschu. Stalno službeno mesto je od leta 1925 opravljal na gimnaziji v Kranju.

Dr. Josip Žontar je bil eden vodilnih slovenskih zgodovinarjev. Njegovo raziskovalno dejavnost lahko razdelimo na štiri tematska področja: lokalna zgodovina, gospodarska in socialna zgodovina, zgodovina Jugovzhodne Evrope ter pravna zgodovina. Na področju lokalne zgodovine se je Žontar posebej proslavil »kot zgodovinar mesta Kranja«, čeprav svoje pozornosti ni nemanjal le Kranju, ampak tudi drugim krajem, kot na primer Loškemu območju, Beljaku, Ptujju in drugim. Problematika mest na Slovenskem se v njegovih razpravah prepleta z gospodarsko in pravno zgodovino, kar posebej odlikuje monografijo *Zgodovina mesta Kranja*. Spodbujanju celovitega raziskovanja lokalne zgodovine se je Žontar od leta 1931 posvečal tudi kot odbornik Muzejskega društva za Slovenijo. Žontar pa ni bil le avtor monografije o zgodovini Kranja, ampak je s konceptualnimi in drugačnimi nasveti sodeloval še pri drugih delih, kot na primer pri zgodovini Škofje Loke in loškega gospostva Pavleta Blaznika, ter bil v uredništvu *Kronike slovenskih mest*.²

Žontar se je lotil tudi temeljnih vprašanj slovenskega zgodovinopisja, najbolj opazno v svojem referatu na zborovanju slovenskih zgodovinarjev leta 1939 z naslovom »Načela slovenske zgodovine in problemi arhivov« ter v prispevku »Za delovno skupnost slovenskih zgodovinarjev«.³ Zavzemal se je za ambiciozno in odgovorno zgodovinsko znanstveno delo, poleg tega pa je bila za njegovo delo značilna tesna navezanost na arhivske vire.

Velik del znanstvenega opusa dr. Josipa Žontarja je posvečen gospodarski in z njo povezani socialni zgodovini slovenskih dežel od srednjega veka do 18. stoletja in še dlje. Za to je bil vrhunsko usposobljen, saj je imel poleg zgodovinskega še poglobljeno znanje iz gospodarskega področja. V gospodarsko zgodovino je posegel že v svoji disertaciji o trgovini na Kranjskem od 13. do 16. stoletja, leta 1932 pa je izšla razprava o bankah in bankirjih v srednjeveških mestih v notranjosti slovenskih dežel. S tem je skupaj z dr. Franom Zwitterom začel novo obdobje preučevanja problematike mest in meščanstva ter njegove gospodarske dejavnosti.⁴ Žontarjev opus iz gospodarske zgodovine obsega trgovinsko problematiko, denarno poslovanje, bančništvo in deželnoknežje finance, posebno v srednjeveškem obdobju ter v 16. stoletju, iz 17. in 18. stoletja pa so bile v ospredju njegovega zanimanja različne proizvodne panoge in njihove proizvodne oblike. Preučeval je proizvodnjo, ki je zrasla na osnovi poljedelskih in živinorejskih surovin (platnarstvo, sitarstvo) v tesni povezavi s trgovskim kapitalom ter obravnaval železarstvo oziroma žeb-

² Mihelič, *Problematika raziskovanja lokalne zgodovine in vloga Josipa Žontarja* (1996), str. 21.

³ Žontar, *Za delovno skupnost* (1938), str. 212–216.

⁴ Gestrin, *Delo Josipa Žontarja za gospodarsko in socialno zgodovino* (1996), str. 34.

ljarsko proizvodnjo. Širše in precej bolj kompleksno pa je preučeval svilarstvo.⁵ Zelo pomembna je Žontarjeva obravnava razvejane kmečke⁶ pa tudi meščanske trgovine v slovenskih deželah.⁷ Temeljno je njegovo delo o Kranjskem deželnem vicedomu,⁸ poudaril pa je tudi pomen posameznih predstavnikov meščanstva v poslovanju deželnoknežjih financ na Kranjskem na prehodu v novi vek. Vsestransko poznavanje gospodarske zgodovine ga je pripeljalo na novoustanovljeni inštitut za politično ekonomijo in sorodne vede na Ekonomski fakulteti v Ljubljani, kjer je bil med letoma 1950 in 1958 znanstveni sodelavec. Od njegovega začetka pa do leta 1957 je vodil projekt Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev, v širšem uredniškem odboru pa je sodeloval vse do izdaje drugega zvezka leta 1980.⁹

Žontar si je s poznavanjem slovenske gospodarske, socialne in pravne zgodovine ustvaril ime tudi zunaj meja domovine. Njegov prispevek na tematskem področju zgodovine Jugovzhodne Evrope je prav tako pomemben. Vrh Žontarjevega preučevanja na tem področju je obsežna in temeljita monografija Obveščevalna služba in diplomacija avstrijskih Habsburžanov v boju proti Turkom v 16. stoletju, ki jo je v letu 1973 izdala SAZU.¹⁰ Sem prav tako spada razprava Mihael Gaismair in Hrvatje. Na prvem Mogersdorfskem simpoziju leta 1969 je podal referat o problematiki Južnih Slovanov in Turkov. Z Jugovzhodno Evropo pa so povezane še nekatere njegove razprave o problemih jugoslovanske socialne in gospodarske zgodovine.

3. Josip Žontar in pravna zgodovina

Žontar, ki je začel študirati pravo še na Dunaju, je študij dokončal v Ljubljani, že kot gimnazijski profesor. Leta 1930 je na Pravni fakulteti promoviral in se odtlej posvečal tudi pravni zgodovini. V prvem obdobju ga je med drugim zanimala pravna slavistika. K pripravi povzetka stanja pravne slavistike ga je spodbudil kongres pravnikov slovanskih dežel v Bratislavi leta 1933, za katerega je pripravil referat.¹¹ Žontar je sestavil dokaj vsestranski pregled tedanjega stanja pravne slavistike. Posebno se je navezoval na pravnega zgodovinarja in slavista Heinricha Felixa Schmida, s katerim je bil povezan tudi prijateljsko.

⁵ Žontar, SVILOGOJSTVO IN SVILARSTVO NA SLOVENSKEM (1957).

⁶ Žontar, Nastanek, gospodarska in družbena problematika policijskih redov (1956–1957), str. 32–121.

⁷ Žontar, Villach und der Südosten, v 900 Jahre Villach, 1960, str. 459–522 itd.

⁸ Žontar, Kranjski deželni Vicedom (1966), str. 277–318.

⁹ Blaznik, Grafenauer, Vilfan, GOSPODARSKA IN DRUŽBENA ZGODOVINA SLOVENCEV I. (1970), str. VII; Blaznik, Grafenauer, Vilfan, GOSPODARSKA IN DRUŽBENA ZGODOVINA SLOVENCEV II. (1980).

¹⁰ Žontar, OBVEŠČEVALNA SLUŽBA IN DIPLOMACIJA AVSTRIJSKIH HABSBRURŽANOV (1973).

¹¹ Vilfan, Josip Žontar in Pravna slavistika (1996), str. 25–32.

V nadaljnjem delu s področja pravne zgodovine pa se je Žontar usmeril v bolj realne raziskave. Tako je obravnaval lastniške cerkve,¹² razvoj zemljiških gospodstev ter kmetijskih skupnosti, združne sestave in ustanovitev vojnih krajin. Obravnaval je nekatere pravne norme (rede za deželska sodišča,¹³ policijske rede), srednjeveške pravne institucije (krvavi denarič, vicedoma). Področje kmečkih skupnosti je zajel v razpravi o južnoslovanski ureditvi podeželja,¹⁴ še posebej pa je obravnaval Kastavščino in njene statute¹⁵ ter najstarejšo sodno in mestno knjigo mesta Kranja,¹⁶ pa tudi ustavni razvoj slovenskih mest.¹⁷ Segel je še v pravno arheologijo¹⁸ in pravno narodopisje. V letih 1939–1940 je večkrat predaval na ljubljanskem radiju o zgodovini slovenskih mest in o slovenskih pravnih starinah, o čemer je pisal tudi v Mladiki.¹⁹

Že leta 1933 je razmišljal o privatni docenturi iz pravne zgodovine, kar izhaja iz njegovega dopisovanja s profesorjem Metodom Dolencem. Dolenc je takrat poudaril, da Žontarjevo imenovanje za docenta zelo podpira, da pa so nekateri kolegi izrazili pomisleke, ker ni imel izkušenj v pravni praksi. Dolenc pa je menil, da za pravno zgodovino praksa ni potrebna. Žontarju je predlagal, naj enkrat pred koncem februarja 1934 pripravi pravnozgodovinsko predavanje za pravnike iz tematike zgodovine Kranja. »Zaupno« pa mu je namignil, da je »ordinarij njegove stroke« večkrat pokazal »nasprotstvo napram njemu«. Da pa bi lažje »pritisnil na ordinarija«, je pričakoval še kakšno večje Žontarjevo delo.²⁰ Tako je julija 1935 Žontar na Ministrstvo prosvete v Beogradu naslovil prošnjo za štirimesečni študijski dopust, »da dovrši svoje habilitacijsko delo, na podlagi katerega želi prositi za docenturo pravne zgodovine Jugoslovanov«. Njegovo prošnjo je v sočasni izjavi podprl profesor Dolenc z besedami:

»Vestno zasledujem, zlasti med bivšimi slušatelji naše fakultete, kdo se oglašva v naši ali tuji književnosti s prispevki o Jugoslovanski pravni zgodovini. Med redkimi sotrudniki je prvi, in po mojem mnenju najboljši, g. dr. iur. et phil. Josip Žontar. Napisal je že nekoliko samostojnih razprav in recenzij. Zlasti slednje kažejo vse-

¹² Žontar, Problematika lastniških cerkva in samostanov v pravni zgodovini Jugoslovanov (1935), str. 430–444.

¹³ Žontar, Kranjski sodni red za deželska sodišča (1952–1953), str. 566–587; Žontar, Neznana listina (1939), str. 236–243; Žontar, Razvoj deželskih sodišč (1938), str. 221–224.

¹⁴ Žontar, Der Stand der Forschung über die südslawische ländliche Ordnung (1964), str. 419–441.

¹⁵ Žontar, Kastavščina in njeni statuti (1945–1946), str. 153–219.

¹⁶ Žontar, Najstarejša sodna knjiga mesta Kranja (1941–42), str. 360–368. Žontar, Das älteste Gerichts- und Stadtbuch von Krainburg/Kranj (1959), str. 186–200.

¹⁷ Žontar, Cerkev in ustavni razvoj naših mest (1934), str. 189–192.

¹⁸ Žontar, Zur Problematik der Rechtsarchäologie (1956), str. 169–202.

¹⁹ Žontar, Slovenske pravne starine (1940), str. 136 (s presledki) do 350.

²⁰ Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Kranj. SI_ZAL_KRA/0144 Žontar Josip, korespondenca.

stransko, pa kritično pronicanje v snov. Tudi kot predavatelj se je v društvu Pravniki s temeljitim pravno-zgodovinskim tematom dobro uvedel.²¹

Žontarjevo prošnjo sta podprla še Gregor Gojimir Krek, dekan Juridичne fakultete ter direktor Realne gimnazije v Kranju. Ministrstvo prosvete v Beogradu je avgusta 1935 Žontarju odobrilo dvomesečni študijski dopust. Leta 1939 je Muzejsko društvo za Slovenijo izdalo Žontarjevo obsežno znanstveno delo *Zgodovina mesta Kranja*, na podlagi katerega je bil leta 1941 habilitiran. Za to izjemno delo pa je leta 1940 prejel tudi državno priznanje Kraljevine Jugoslavije, red. sv. Save 4. stopnje. Od leta 1937 je bil Žontar na podlagi imenovanja s strani ministrstva prosvete član izpraševalne komisije za pravnozgodovinski državni izpit.²²

Žontarjevo delo, ki se nanaša na raziskovanje lokalne, gospodarske in socialne zgodovine, ter njegovo obravnavanje pravnih norm in srednjeveških pravnih institucij je poznano, manj pa je znano, da je sodeloval pri Nemškem pravnozgodovinskem slovarju (DRW). Poročila o delu pri DRW od leta 1937 med sodelavci, ki jim gre zahvala za sodelovanje, navajajo profesorja dr. Josipa Žontarja iz Kranja.²³ Več o Žontarjevem sodelovanju pri DRW izvemo iz njegove korespondence z Eberhardom von Künßbergom.²⁴

4. Profesor Eberhard Georg Otto Freiherr von Künßberg

Profesor Eberhard Georg Otto Freiherr von Künßberg (1881–1941)²⁵ je bil eden pomembnejših nemških pravnih zgodovinarjev prve polovice 20. stoletja. Rodil se je leta 1881 v Galiciji, v kraju Porohy v Karpatih, južno od Lvova. Starši pa so ga leta 1886 poslali v evangeličansko osnovno šolo v Gradcu na Štajerskem in leta 1899 se je vpisal na pravno fakulteto dunajske univerze. Dunaj je bil na prelomu stoletja izrazito svetovljanski, dunajska pravna fakulteta pa je bila takrat na dobrem glasu, s številnimi uglednimi profesorji. Leta 1904 je promoviral iz prava. Nato se je eno leto izpopolnjeval v Münchnu pri profesorju pravne zgodovine Karlu von Amira, ki je izhajal iz tradicije pravne germanistike. Poudarjal je, da je pravo treba videti in razumeti v kontekstu širše kulture, ter skušal presegati vrzel med ljudskim in veljavnim meščanskim pravom. Leta 1905 je Künßberg odšel v Heidelberg za asistenta pri profesorju pravne zgodovine

²¹ Arhiv Jugoslavije, Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije, AJ-66, Odeljenje za srednju nastavu, fasc. 758.

²² Prav tam.

²³ Glej na primer: Heymann, Bericht über das Deutsche Rechtswörterbuch (1938), str. 2; Heymann, Bericht über das Wörterbuch der Deutschen Rechtssprache (1939), str. 668.

²⁴ Korespondenca še ni bila nikjer objavljena. Iz različnih arhivov jo je zbral avtor prispevka.

²⁵ Profesorja Künßberga ne smemo zamenjati z njegovim soimenjakom, tudi pravnikom, ki je med drugo svetovno vojno vodil *Sonderkommando Künßberg* (to je bil Eberhard Max Paul Freiherr von Künßberg, 1909–1945).

Richardu Schroederju in se aktivno vključil v delo pri DRW. Pravno zgodovino pa je povezoval tudi z jezikoslovjem in gospodarsko zgodovino. Leta 1908 je Künßberg, ki se je pri svojem delu izjemno izkazal, prevzel vodstvo DRW, čeprav je bil sedemdesetletni Schroeder uradno še naveden kot vodja. Prva monografija, ki jo je napisal Künßberg, je govorila o kaznovanju s sramotilnimi kamni, ki so jih morale v srednjem veku nositi predvsem ženske.²⁶ Leta 1910 je bil Künßberg habilitiran na pravni fakulteti heidelberške univerze za delo z naslovom »Acht«.²⁷ Poudarek študije je na samem izrazu in razvoju različnih pomenov, posebno pravnozgodovinskih. Pri devetindvajsetih letih je postal Künßberg privatni docent na pravni fakulteti heidelberške univerze, kjer se je posvetil pravni zgodovini. Njegovo glavno delo pa je bilo še vedno posvečeno DRW, katerega prvi zvezek se je začel tiskati leta 1913. Ko je januarja 1917 umrl Schroeder, je Künßberg še uradno prevzel vodenje DRW. V svoje seminarje in predavanja je uvedel zgodovino nemškega pravnega jezika, narodopisne teme in teme iz pravne arheologije. Künßberg je znal pokazati, kako zelo živa je lahko pravna zgodovina. Leta 1919 je izdal prvi del šeste izdaje Schroederjevega učbenika nemške pravne zgodovine, leta 1922 pa še drugi del. Leta 1920 je izšlo verjetno najzvirnejše Künßbergovo delo o pravu in otroški igri.²⁸ V knjigi je dokazal, da otroške igre pogosto ohranijo starejše pravo, ter so lahko pravnozgodovinski vir. Leta 1924 je postal član filozofsko zgodovinskega razreda Heidelberške akademije znanosti, dve leti pozneje pa je izšla njegova knjiga o geografiji pravnega govora s številnimi zemljevidi.²⁹ V njej je pokazal, kako meje narečij sledijo mejam veljave določenega prava. Leta 1928 je dobil profesorsko mesto na Pruski akademiji znanosti v Berlinu, na pravni fakulteti v Heidelbergu pa je bil sočasno imenovan za rednega honorarnega profesorja. Svoje raziskave je razširil na pravno narodopisje (nem. *Rechtliche Volkskunde*). Predaval je pravne vire, pravno zgodovino in pravno narodopisje. V tem obdobju je pritegnil pozornost tudi z razpravami o nemškem pravnem govoru (1930), o besednem zakladu avstrijskega Občega državljanskega zakonika (ABGB) (1930)³⁰ ter z odmevno razpravo o pravni zgodovini in ledinskih imenih (1931). Številna ledinska imena je namreč mogoče razvozlati prav s pomočjo pravne zgodovine. Leta 1932 je izšla sedma izdaja Schroeder-Künßbergovega učbenika pravne zgodovine. Po smrti Richarda Schroederja leta 1917 je Künßberg nadaljeval delo na Schroederjevem učbeniku pravne zgodovine. Schroeder je do leta 1907 napisal pet izdaj učbenika. Njegovo dediščino je prevzel Künßberg in leta 1922 pripravil predelano šesto izdajo, deset let pozneje pa še sedmo, v kateri je obdržal koncept šeste izdaje, saj mu je zmanjkalo časa, da bi to delo še

²⁶ Künßberg, ÜBER DIE STRAFE DES STEINTRAGENS (1907).

²⁷ Künßberg, ACHT, EINE STUDIE ZUR ÄLTEREN DEUTSCHEN RECHTSSPRACHE (1910).

²⁸ Künßberg, RECHTSBRAUCH UND KINDERSPIEL (1920).

²⁹ Künßberg, RECHTSSPRACHGEOGRAPHIE (1926).

³⁰ Künßberg, DER WORTSCHATZ DES ÖSTERREICHISCHEN ALLGEMEINEN BÜRGERLICHEN GESETZBUCHES (1930).

bolj predelal.³¹ Istega leta (1932) je bila objavljena prva knjiga DRW, leta 1935 pa še druga. Poleg razprav, ki se nanašajo na vprašanja zgodovinskega pravnega jezikoslovja, so bile najštevilčnejše Künßbergove razprave s področja pravnega narodopisja. Leta 1936 je izšla njegova knjiga z naslovom pravno narodopisje,³² v letu 1938 pa mu je uspelo dokončati tretjo knjigo DRW. Leta 1940 je izšla še njegova monografija o znakih in pomenu prstov pri prisegah z naslovom *Schwurgebärde und Schwurfingerdeutung*. Leto zatem pa je končal še pravnozgodovinsko monografijo o običajih z noži z naslovom *Messerbräuche*.

Künßberg je bil vsekakor eden glavnih nosilcev dela pri DRW, katerega začetki segajo v konec 19. stoletja. Od leta 1905 je aktivno sodeloval pri DRW, posebno pri raziskavah virov, nato kot urednik in končno dve desetletji in pol kot vodja celotnega projekta. Projektu DRW je namenil zelo veliko časa, in prav njegova zasluga je bila, da je DRW preživel težka leta prve svetovne vojne in obdobja po njej, prebrodil finančne krize in se razcvetel v tridesetih letih. Od srede dvajsetih let dvajsetega stoletja si namreč nemške pravne znanosti sploh ni bilo mogoče več predstavljati brez DRW. Takrat je bil Künßberg čedalje pogosteje vabljen na zborovanja, na katerih je predstavljal delo na DRW. Na teh zborovanjih je navezoval stike z vidnimi zgodovinarji po vsej Evropi in jih pritegnil k sodelovanju pri DRW. Künßberg pa ni bil le velik poznavalec pravne zgodovine, ampak tudi človek velike delovne vneme in veselja do dela, poznan pa je bil še po svoji človeški toplini. Leta 1939 se je delo na DRW zaradi vojne upočasnilo. Vse od prihoda nacistov na oblast se je Künßbergov položaj postopno slabšal. Kljub temu pa je Künßberg, ki mu je v 35 letih dela pri DRW uspelo prebroditi marsikatero krizo, dosegel, da so v letu 1940 izšli še trije zvezki (četrti, peti in šesti zvezek četrte knjige). Ko je maja 1941 Künßberg umrl, je bilo to za projekt DRW »najtežja možna izguba«.³³ Posledično je projekt zašel v precejšnjo krizo. Čeprav je bila četrta knjiga DRW leta 1940 končana do polovice, pa do konca vojne ni bila zaključena. Krizo je poglobilo vojno razdejanje in šele leta 1951 je izšla četrta knjiga v celoti. Kot poudarja René Sorsch, še danes (2010), ko so v tisku še zadnji zvezki DRW, delo stoji na temeljih, ki jih je postavil Künßberg s svojimi sodelavci.³⁴

5. Žontarjevo sodelovanje s Künßbergom pri Nemškem pravnozgodovinskem slovarju

Med tistimi, ki jih je Künßberg pritegnil k sodelovanju pri DRW, je bil tudi Josip Žontar. Žontarjevo sodelovanje se je začelo potem, ko ga je leta 1937 Künßberg obiskal na njegovem domu v Kranju. Künßberg in Žontar sta se poznala že pred tem, saj sta imela na Dunaju in Gradcu skupne prijatelje, med njimi tudi Heinrich Felix Schmidt

³¹ Schroeder, Künßberg, *LEHRBUCH DER DEUTSCHEN RECHTSGESCHICHTE* (1922 in 1932).

³² Künßberg, *RECHTLICHE VOLKSKUNDE* (1936).

³³ Heymann, *Bericht der akademischen Kommission für das Wörterbuch* (1941), str. 574.

³⁴ Schorsch, *EBERHARD GEORG OTTO FREIHERR VON KÜNßBERG*, (2010), str. 206 in nasl.

in Alfons Dopsch. Žontar je prav tako ohranjal stike in imel razvejano korespondenco z nekdanjimi študijskimi kolegi iz dunajskega obdobja.

Künßberg in Žontar nista bila le strokovna sodelavca, ampak sta si bila tudi osebno naklonjena. Ob njunem srečanju leta 1937 sta Künßberg in Žontar razpravljala predvsem o različnih temah iz pravne zgodovine, med drugim o pravnozgodovinskih običajih. Nakar je prišla v ospredje pogovora Künßbergova prošnja za Žontarjevo sodelovanje pri DRW. Od leta 1937 dalje lahko sledimo njuni živahni korespondenci, ki pa je ohranjena le delno. Prvo pismo, ki se je ohranilo, je Künßberg pisal Žontarju 11. junija 1937 iz Heidelberga ter mu omenil, da bo morda avgusta preživel počitnice v »Südslavien«, posebno v gorah in z izleti po mestih. Omenil je, da bi ga veselilo, če bi se lahko z Žontarjem srečala ter razpravljala o pravnih starinah in podobnem. Že takrat je bilo njuno dopisovanje zelo odkrito in na trenutke tudi osebno. Künßberg je zatem res prišel na Gorenjsko in se sestal z Žontarjem. Trinajstega avgusta 1937 se je v pismu, poslanem iz Kranjske Gore, Žontarju zahvalil za prijazen sprejem in pogostitev v Kranju ter za vodstvo po Kranju in Ljubljani:

»Videli smo ne le lepoto zgodovine ampak tudi barvito sedanost [...] Z veseljem sem spoznal, da vam je zgodovina vaše domovine in vašega ljudstva poznana do najglobljega, in sem vesel te priložnosti in najinega poznanstva.«

Žontarju se je posebej zahvalila še Künßbergova hči Dietlinde. Künßberg pa je Žontarju iz Kranjske Gore pisal:

»Moja *Rechtliche Volkskunde* je podoba mojega največjega hobija [*libhaberei*], ki vam jo pošljem po pošti. Če se še želite pogovoriti o načrtu dela in podobno ter vašem rokopisu, sem vam z veseljem na voljo. Lahko se oglasite tukaj v Kranjski Gori 15. ali pa 18. oziroma 19. avgusta. V teh dneh bom brez avta. Avto bodo imeli otroci, da si bodo pred vzponom skrajšali pot do vznožja Triglava, nato pa bodo še potovali okrog. In v vsakem primeru imajo prednost doživetja otrok, ker se bodo lahko dlje spominjali, kot jaz [...] Prosim, da me priporočite vašim, s hvaležnostjo in pozdravi.«

Žontar mu je takoj odpisal in Künßberg mu je iz Kranjske Gore odgovoril že 18. avgusta 1937. Prvi del pisma se nanaša na zgodovino mesta Kranja, ki jo je takrat pisal Žontar. Künßberg je začel z vzklikom njegove hčere: »Napiši mu vendar, ali ne bi bilo mogoče knjige izdati tudi v nemščini!« In nadaljeval:

»Čeprav se zdi stavek še tako impulziven, nosi v sebi dobro sporočilo, s katerim se bova še ukvarjala. Razumem, da mora knjiga v prvi izdaji iziti v slovenščini. Strastna ljubezen do domovine in ljudstva se mora izraziti v svojem jeziku, a delo si zaradi svojega znanstvenega pristopa zasluži, da bi bilo dostopno širšemu krogu [...] Gotovo pa ne bi bil prevelik napor, da ima delo kratek nemški povzetek.«

Künßberg je menil, da bi lahko vsaj dele Žontarjevih raziskav prevedli in objavili v nemščini. Pri tem je mislil na »listine za zgodovino Kranja«, »trgovske poti na Gorenjskem« in podobno. Misli je sklenil:

»Svojim študentom vedno pravim, da le ljubezen obrodi največ sadov. Iz vaše velike ljubezni in znanja bo izšlo še veliko napisane zgodovine [...] Menim, da so vaši dvomi in pomisleki glede dispozicije vašega dela znak utrujenosti in se glede tega povsem motite. Vaša dispozicija je logična in jasna, ne potrebuje kakšne posebne utemeljitve v predgovoru. Dolg predgovor prinese le stroške. Obdobje dolgih predgovorov je minilo. V predgovoru bi le navedel, da je to zgodovina vaše domovine, in kakšni so viri.«

Nato je podal še nekaj predlogov glede preostalih poglavij. Svetoval mu je, naj poleg imenskega in krajevnega izdela še stvarno kazalo, za kar se mu je Žontar prijazno zahvalil tudi v knjigi.³⁵ Künßberg in Žontar naj bi se vnovič srečala proti koncu avgusta. O srečanjih s Künßbergom pa je Žontar pozneje zapisal: »Na skupnih izletih me je [Künßberg] navdušil za pravno narodopisje in pravno arheologijo. Naslednje leto sem se lotil zbiranja naših pravnih starin.«³⁶

Poleti 1937 sta se Künßberg in Žontar pogovarjala tudi o DRW, o čemer priča pismo, poslano 23. novembra 1937 iz Heidelberga v Kranj. Nanaša se predvsem na dve točki poletnih razgovorov na Gorenjskem. Prva se je nanašala na izmenjavo publikacij, druga pa je zadevala Žontarjevo sodelovanje pri DRW. Künßberg je želel najprej preveriti, ali je razumel prav, da je Žontar pristal na to, da bo sodeloval pri DRW. Za to se mu je Künßberg vnaprej zahvalil ter obžaloval, da prispevki niso honorirani. Hkrati je Žontarja prosil za razlago nekaterih izrazov. Prosil ga je za razlago ter primere, posebno za črke od G do Z: »Zelo bi bil hvaležen, če bi bilo mogoče, da pri razlagi vključite kratek izvleček iz vira, listine ipd.« Žontarja, ki je v tem času pisal zgodovino Kranja, je Künßberg nadalje prosil, naj mu pošlje še nemške pravne besede, ki jih je ali jih bo zasledil pri pisanju tega dela. Künßberg je poslal Žontarju tudi nekaj pravnozgodovinskih besedil, ki bi ga lahko zanimala, in mu izčrpno poročal o svojem delu, o pripravi predlogov za nemški, švicarski in francoski pravno narodopisni atlas. Pismo je sklenil s prijaznimi pozdravi Žontarju in njegovi družini. Ni pozabil priložiti tudi fotografij, med drugim svojih otrok na poti na Triglav.³⁷

Žontar mu je odpisal 29. novembra 1937. V dolgem pismu se mu je najprej zahvalil za vse poslano, posebej za fotografijo, ki ga bo spominjala na kratek, toda lep čas obiska Künßbergovih, z upanjem, da se še velikokrat srečajo. Najprej je ugotovil, da glede izmenjave publikacij delita isto mnenje, nato pa je napisal več o svojem delu. Žontar je opisal, da si je sam pred nekaj leti intenzivno prizadeval, da bi zgodovinsko raziskovanje postavili na širšo osnovo, kar pa so drugi ocenili za neizvedljivo, zato je želel na primeru zgo-

³⁵ Žontar, ZGODOVINA MESTA KRANJA (1939), str. 430, opomba 2.

³⁶ Žontar, Soseskine cerkveni »hisi« v Beli krajini (1957), str. 77.

³⁷ SI_ZAL_KRA/0144 Žontar Josip, korespondenca.

dovine mesta Kranja pokazati, kako si on predstavlja take raziskave. Žontar se je zavedal, da je to »*sehr gewagtes spiel*«, ker nihče ni hotel založiti njegovega dela, ki ga je do takrat stalo že približno 100 tisoč dinarjev. Kljub temu je upal, da bo s tem pokazal, kako je treba napisati popolno znanstveno deželno zgodovino s pomočjo monografij posameznih mest in gospostev. Omenil je, da je bil pred kratkim povabljen k pisanju zgodovine Bleda in Bohinja. To povabilo je za zdaj zavrnil, saj ob profesorskem delu v gimnaziji ni mogel še bolj intenzivno delati na raziskavah. Poleg tega je že pred tem obljubil profesorju Franciszeku Bujaku iz Lvova, da bo v poljščini napisal oris jugoslovanske socialne in gospodarske zgodovine. Kljub temu pa je Künßbergu obljubil, da se bo takoj po končanju pisanja zgodovine mesta Kranja z veseljem lotil zbiranja in pisanja za DRW.

Glede nemških pravnih izrazov je Žontar že v tem pismu predvsem iz svoje zgodovine mesta Kranja izpisal kar nekaj pravnih izrazov ter jih poslal v Heidelberg: videm – cerkveno imetje, tudi kot ledinsko ime; tranča – mestni zapor na primer v Ljubljani; pungert – vrt, opozoril je, da ima le gospodarsko zgodovinski pomen, ne pravnozgodovinskega, itd. Nato je Žontar navedel še druge izraze: *Grunddienst*, *Freistift*, *Leibgeding*, *Edling*, *alter Richter*, *Gemain*, *Lehen*, *Siechenhaus*, *Pranger*, *Fleischerkreuz*, *Karnerkapellen*, *Achenfahrt*, *Rohmfahrt* (pri prisegah morilcev), *Uhrfehde*, *Stadtrechten*, *Gürtel*, krvavi denarič, *pannwaser*, *panneald*, *Vogltennenrecht*, *Ring* (kot znak meje deželskega sodišča), *Dachtraufenrecht*, *Burgfried*, *Schrannengericht*, *Taidinger*, *Gülten*, *Gerichtsgeld*, *Remannenzgeld*, *Vizedom*, *Gewerei*, *Leihkauf*, *Ehrung*, *Geleit*, *Zankstein*, *Spann und Erd*, pri eksekuciji, Žontar se je spraševal ali to sovпада z izrazom *Holz und Erde*, *leiden mit der Stadt* (v smislu plačevanja davkov), *Tafernengeld*, *Tafernenrecht*, *Freiung*, *Niederlagsrecht*, *Fühfahrtsrecht*, *Zunft*, *Herdentrieb*, *gaher Tod*. Žontar je navedel le nekaj primerov, da bi Künßberg ocenil, kateri od navedenih izrazov pride v poštev. Za te pa je nato sistematično pregledal gradivo, dodal še kratko razlago in navedke oziroma citate, kot se je pričakovalo za DRW.³⁸ Med drugim je Žontar poudaril še, da se morata pomeniti glede pravnega narodopisja, saj meni, da bi bilo to lahko pomembno področje raziskav »pri nas«.

Intenzivno dopisovanje sta nadaljevala celo leto 1938. Marca je Künßberg prosil Žontarja, ali bi preveril nekaj genealoških podatkov za njegovega prijatelja, ki jih je poslal na posebnem listu. Poročal je o potovanju v Estonijo in obžaloval, da Žontar ni bil z njim. V Estoniji se je Künßberg udeležil stoletnice estonske znanstvene družbe in imel predavanje za društvo pravnikov. Na poti je obiskal še Rigo in Reval. Omenil je, da bi ga poleti veselilo vnovič obiskati Slovenijo, vendar za zdaj še ne more z gotovostjo napovedati svojih počitniških načrtov. Aprila istega leta je obvestil Žontarja, da je njegov prijatelj že dobil družinske papirje, in se zahvalil za pomoč. Pisal je še, da je v Heidelbergu pomlad, zanimalo pa ga je tudi, kakšni so Žontarjevi načrti glede obiska v Heidelbergu. Žontar je odpisal 14. aprila, kar je Künßberga zelo razveselilo. V njegovem odgovoru iz 22. aprila 1938 je izrazil tudi svoje navdušenje nad Žontarjevim poglobljenim znanjem (*»wie tief*

³⁸ Universitätsbibliothek Heidelberg, Der Nachlaß Künßberg.

und wie ideal Sie in den Studien stecken«). Žontarjeva pisma pa žal večinoma niso ohranjena. O njihovi vsebini se lahko poučimo le ob prebiranju Künßbergovih odgovorov. V aprilskem pismu je Künßberg odgovoril med drugim na dvoje Žontarjevih vprašanj. Dotaknil se je pogledov na znanstvene raziskave in delo pri DRW. Menil je da je racionaliziranje in načrtna obdelava problemov pri zgodovinskih raziskavah pomembna, ker se lahko prihrani čas, vendar le če so problemi dobro definirani. »Industrijsko« naj bi se lahko sestavilo bibliografijo, slovar ali atlas, vendar se je pri slovarju pokazala resničnost pregovora »*am stärksten ist das mächtige allein*«. ³⁹ Künßberg je izhajal iz svojih zelo bogatih izkušenj z delom pri DRW. Poudaril je, da se prav zato toliko bolj zaveda, da sta precej pomembnejša individualni napor ter notranja motivacija, »brez vprašalnikov ali biča«, saj prinašata večjo znanstveno odličnost. Prislilne teme naj bi vodile le v pusto ponavljanje ter šablono. »Muza poljubi le nekatere,« je pisal Künßberg. Nujna naj bi bila seveda dobra organizacija in skupnost pri zbiranju in obdelavi velikih zbirk, pri katerih količina dela presega moč posameznikov, nič manj pomembna pa naj ne bi bila razgledanost in inovativnost. Menil je, da le polemika, izmenjava mnenj in izobraževanje prinašajo napredek. Pomembno naj bi bilo skupno načrtovanje, pripravljenost za raziskovanje in za sprejemanje kritike ter zapolnjevanje vrzeli. Med glavne zgodovinske naloge je Künßberg uvrstil izdajanje virov, slovarjev, bibliografij, napore pa je vlagal še v popularizacijo. Žontar je del razmišljanj, ki sta si jih izmenjavala s Künßbergom, vključil v svoj referat na prvem zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Celju leta 1939, kjer je opozoril tudi na DRW. ⁴⁰ Tako za Žontarja kot Künßberga so bile značilne znanstvena etika, široka razgledanost in raziskovalna vnema, velika kritičnost in pronicljivost, povezovanje pravne in zgodovinske vede ter čut za izbor preučevane tematike. ⁴¹

Tema njenih pisem je bilo tudi stanje pravnozgodovinskih raziskav. Künßberg se je tako strinjal z Žontarjem, da je Poljska pravnozgodovinska stroka dobra. Prav tako je pohvalil praško šolo profesorja Jana Kaprasa in Žontarju svetoval naj se udeleži mednarodnega zgodovinskega kongresa v Zürichu, saj bo imel tam veliko možnosti za navezavo stikov. Posledično se je Žontar odločil, da se bo udeležil kongresa, hkrati pa je načrtoval tudi obisk Heidelberga. Künßberg je predlagal Žontarju, naj načrtuje obisk v oktobru, saj so inštituti v juliju in avgustu na pol prazni. Oktobra je bilo napovedano tudi zborovanje nemških pravnih zgodovinarjev v Breslau. Künßberg je Žontarju obljubil, da mu bo skušal priskrbeti povabilo. Veselil se je, da bo Žontarju lahko razkazal DRW in še vse drugo. Tega »seveda ne potrebuje poudarjati. Samoumevno je, da boste v Heidelbergu vi moj gost,« je zapisal Künßberg. Glede slavističnih zadev je Žontarju svetoval, da jih bo največ našel v Breslavu, glede pravno narodopisnega atlasa pa mu je svetoval Berlin.

³⁹ SI_ZAL_KRA/0144 Žontar Josip, korespondenca.

⁴⁰ Žontar, Za delovno skupnost slovenskih zgodovinarjev (1938), str. 214.

⁴¹ Gestrin, Delo Josipa Žontarja za gospodarsko in socialno zgodovino (1996), str. 39.

Banska uprava v Ljubljani je Žontarju julija 1938 odobrila dopust v avgustu in septembru 1938 za potovanje v Švico in udeležbo na sekciji za pravno in gospodarsko zgodovino mednarodnega kongresa zgodovinarjev v Zürichu. Künßberg je imel na kongresu referat o primerjalni pravni zgodovini in narodopisju. V poglobljeni razpravi, ki je sledila njegovemu referatu, je sodeloval tudi Žontar. Razprava, v kateri je sodelovalo več udeležencev, je bila široka in se je nanašala tako na nemško pravo kot tudi na francosko, skandinavsko, jugoslovansko, ogrsko in češko pravo.⁴² Kongres v Zürichu je bil tudi priložnost, da je Künßberg Žontarja seznanil s številnimi evropskimi pravnimi zgodovinarji. Oba pa sta se kongresa v Zürichu udeležila skupaj z ženama in našli so tudi čas za skupno druženje.

Kongres se ni mogel povsem izogniti političnemu dogajanju v Evropi, posebno ne tistemu na Nemškem. Posledično je bilo med nemškimi in poljskimi zgodovinarji večinoma čutiti »hladno klimo«. Zaradi priključitve Avstrije k Nemčiji marca 1938 se kongresa niso mogli udeležiti nekateri zgodovinarji iz Avstrije, med njimi znameniti pravni zgodovinar Heinrich Mitteis, ki je bil premeščen z Dunaja, in Žontarjev kolega Heinrich Felix Schmid iz Gradca.⁴³ Tudi Künßberg je imel težave pri pridobitvi dovoljenja za udeležbo, saj mu je nasprotoval Walter Frank, vodja takrat vodilnega režimskega zgodovinskega inštituta v tretjem rajhu.

Žontar je po končanem kongresu iz Zürichu odpotoval še v Heidelberg, kjer ga je septembra 1938 gostil Künßberg. Ta mu je med drugim razkazal prostore in arhiv nemškega pravnozgodovinskega slovarja ter podrobneje predstavil delo in sodelavce pri DRW. Obisk je na Žontarja naredil globok vtis.

Künßberg je decembra 1938 v pismu seznanil Žontarja s predavanjem, ki ga je imel v Stockholmu, ter o obisku Upsale in Lunda, o razgovorih s kolegi o ogledu inštitutov in zbirk. V Heidelbergu pa je Künßberga posebej razveselil paket, v katerem je bila Žontarjeva knjiga o zgodovini mesta Kranja. Zanj se je Žontarju iskreno zahvalil in mu čestital za uspešno dokončanje dela:

»Kako zelo mora biti ponosno vaše domače mesto na to mojstrovino. Knjigo sem prelistal in si ogledal številne dobre fotografije. Našel sem pravni slovar ter celo sebe. Prepričan sem, da je to prvič v slovenski literaturi, za kar sem zelo počaščen. Najlepša hvala.«

Prepričan je bil, da je imel Žontar ob zaključku tega dela gotovo najlepše božične praznike. Pozdravil je tudi Žontarjevo ženo in izrazil upanje, da bodo lahko kmalu spet sedeli skupaj za okroglo mizo, kot so avgusta v Zürichu.

V pismu z dne 26. aprila 1939 se je Künßberg pri Žontarju zanimal za tako imenovane mejne priče (*Grenzzeugen*) in citiral svojo *Volkskunde*. Zanimalo ga je, ali tudi na Slovenskem (ali morda na Hrvaškem in v Srbiji) obstaja navada, da se v jamo pod mejne

⁴² Schorsch, EBERHARD GEORG OTTO FREIHERR VON KÜNßSBERG (2010), str. 182.

⁴³ Stadler, Im Schatten der Kriegsgefahr (1990), str. 483.

kamne zakoplje oglje, steklo, črepinje ali kaj podobnega, kot priče, ki izpričujejo točno lego mejnega kamna. Ta običaj so poznali tako na Koroškem kot tudi v Furlaniji, sicer pa vse od Indije do Norveške.

Žontar mu je odgovoril 1. maja 1939. Opisal je več primerov tako imenovanih mejnih prič, in sicer kot zelo stare šege, ki naj bi bila še vedno živa. Navedel je primer iz okolice Jesenic, kjer so kmetje ob nakupu in razmejitvi parcele ter postavitvi mejnih kamnov s seboj nesli nahrbtnik steklenih črepinj. Zakopali so jih na dno jame pod mejni kamen in jih poimenovali »priče«, in sicer za primer, če bi meja postala nejasna ali sporna. Podobni primeri so bili poznani tudi iz okolice Kamnika in Kranja, kjer naj bi pod mejne kamne zakopavali lončene črepinje in apno. Šlo naj bi torej za splošno razširjeno navado zakopavanja črepinj. Ob tem se je Žontar skliceval še na stran 254 Dolenčeve razprave o Simboličnih pravnih dejanjih med Slovenci, objavljene leta 1938. Žontar, ki je tudi sodeloval pri nastanku Dolenčeve razprave, je Künßbergu ponudil separat, ki pa je bil le v slovenščini. Navada zakopavanja črepinj naj bi bila razširjena tudi na Hrvaškem, v Srbiji in vse do Bolgarije. Kot vir je Žontar navedel delo Valtazarja Bogišića *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena* iz leta 1874, kjer je bilo omenjeno še označevanje mej z lesenimi koli, pod katere naj bi poleg črepinj zakopali tudi pepel. Ta navada naj bi bila manj razširjena v jadranskem primorju, kjer so meje običajno tekle po kamnitih ograjah. Žontar je na Künßbergovo vprašanje odgovoril toliko lažje, saj je takrat zbiral vire o južnoslovanskem mejnem pravu. Navedel je še primer mejne prisege iz leta 1377 v Požegi:

»... *tricesimo et uno se nobilibus ... in meta terrea ... comparendo **resolutis cingulis et discalciatis pedibus et terram super capita eorum leuando** et generaliter dicendo, prout moris eſset iuxta regni consuetudinem: iuro super terram super eo, quod predictae mete et cursus metales ... vere mete et recti cursus metales ... eſſent ...*«. (Poudaril Žontar.)

Informacije, ki jih je Žontar posredoval Künßbergu, je ta uporabil v svoji razpravi *Geheime Grenzzeugen*.⁴⁴ Žontar pa je prosil za podobno literaturo o mejnem pravu, mejnih prisegah za nemški prostor ter kolegovo mnenje, ali bi bila smiselna taka primerjalna študija.

Delno so njuna pisma povsem osebna. Künßberg se je veselil novic o Žontarju in njegovi družini, pisal pa je tudi o svoji družini, ki jo je imenoval razkropljena profesorska družina.

Običajno se je Künßberg zanimal tudi za Žontarjeve raziskovalne načrte. Na to vprašanje pa je bilo Žontarju težje odgovoriti. Takrat namreč posebnih izgledeov za akademsko kariero še ni videl, zato je delal nekaj časa eno, nekaj časa drugo. Počasi je pregledoval vire in si izpisoval zanimiva mesta. Mesec dni je sodeloval pri arheoloških izkopavanjih, saj so takrat v Kranju našli veliko halštatsko grobišče. K pismu je priložil dve fotografiji. Na

⁴⁴ Künßberg, *Geheime Grenzzeugen* (1940), str. 70.

prvi so bile arheološke najdbe. Druga pa je prikazovala Žontarja, kako razlaga dijakom sedmega razreda kranjske gimnazije, ki jih je pripeljal na ogled grobišča.

Dne 18. maja 1939 se je Künßberg zahvalil za poslano pismo in fotografije, navedbe o »pričah« pa je povzel v svojo razpravo, ki jo je pravkar (kot je zapisal, »pred pol ure«) zaključil. Sicer, je poročal, da ima trenutno veliko opravkov, da se je pred kratkim še njegova najstarejša hči odselila v tujino in da si bo odslej z otroki lahko le dopisoval. Žontarju pa naj bi podrobneje odgovoril najpozneje čez dva dni, ko bo spet v arhivu.

Künßbergovi družini je bilo z vzponom nacizma čedalje težje. Njegova žena Katarina je bila namreč Judinja. Vsi njuni otroci so se zaradi nevarnosti postopno izseljevali iz Nemčije. Sin Ekkehard je že od leta 1936 študiral v Edinburghu, oktobra 1938 je tudi (16-letni) Rüdiger odpotoval na Škotsko, novembra sta odpotovali še Hertha (20) in Dietlinde (23), maja 1939 kot zadnja še Irmhild (27). Zato so bile družinske počitnice leta 1937 na Gorenjskem zanje posebne, saj se je takrat družina Künßberg spet zbrala skupaj. Septembra 1939 je dovoljenje za izselitev iz Nemčije pridobila še Künßbergova žena Katarina, vendar se je odločila, da zaenkrat ostane pri možu.

V pismu iz maja 1938 je Künßberg navedel nekaj novejših literature o mejnih prisegah (dela profesorjev Motolescuja in Jana Kaprasa) in omenil, da se take prisege omenjajo tudi v Indiji. Žontarja je prosil, če mu lahko pošlje separat razprave profesorja Dolenca, hkrati pa še za nove priloge k izrazom *sindmanni* oziroma *simmanni*, v variantah kot: *symann*, *sinleute*, *sendleute*, *sindbaind*, *syntmanni*, *sinthof*, *sinnhube*, *sinnlehen*, *sentlehen*, *syntlehen* ipd., kar bi bilo po njegovem mnenju zelo dragoceno. Künßberg sam še ni podrobneje raziskal tega vprašanja, na poseben list pa je izpisal tista mesta, ki bi jih preveril, če bi imel čas. Žontarju je postavil še dvojce vprašanj, in sicer ali spadata skupaj *sin(t) mann* in *semperleute*, oziroma ali pripada *sin'man* k *sinhube* oziroma *sinlehen*.

Naslednje ohranjeno Künßbergovo pismo je z dne 9. septembra 1939. Piše, da je »danes« prejel Žontarjevo pismo z dne 29. avgusta 1939, v katerem mu je pisal o proučevanju »pravnih starin«. Vsebino pisma pa so zaznamovali predvsem aktualna dogajanja. Künßberga je močno prizadel izbruh vojne in napad na Poljsko. Navsezadnje je bilo tam njegovo rojstno mesto in prav okoli Lvova so potekali hudi boji z nemško vojsko, mesto pa je 22. septembra zasedla rdeča armada. Künßberg je bil tudi močno povezan z mednarodnimi raziskovalci zunaj Nemčije, tako na zahodu kot tudi na vzhodu. V pismu Žontarju je zapisal:

»Razumeli boste, da se danes in v naslednjih dneh ne morem dovolj znanstveno zbrati ter skoncentrirati, da bi mogel poglobljeno odgovoriti na vaša znanstvena in pravnozgodovinska vprašanja. Moram pa takoj potrditi, da zelo pozdravljam namen jugoslovanske akademije, da izda atlas pravnih starin. Zelo rad bi imel o tem predavanje [...] tudi vaš seznam je zelo lep. Morda bi vzeli še *Versammlingsplatze*, kot tudi *Gemeindehauser*, *Botenzeichen*, in končno splošno dopolnilno vprašanje, [...] ter posamično, kot je *Richterstuhl*, *Inschriften* (v mestnih hišah) ipd. S priručni-

mi pozdravi. Pišite mi še ponovno, upam, da najdem kasneje več miru. Vaš stari Künßberg«.

Künßberg se je vnovič oglasil iz Heidelberga 20. oktobra 1939. Najprej se je zahvalil za pristrčno Žontarjevo razglednico. Zaradi resnih zdravstvenih težav je moral zadnje tri tedne preležati. Zato na Žontarjeva vprašanja ni mogel odgovoriti tako eksaktno, kot bi si želel:

»Ne morem preveriti v svoji knjižnici, katalogih, zapiskih in med slikami, ampak moram napisati odgovor iz glave, ki je precej izpraznjena zaradi bolezni.«

Žontarju je sporočil, naj piše njegovemu založniku dr. Maxu Niemeyerju, da mu bo poslal zelene tiske. Künßberg je seznanil Žontarja še z nedavnimi deli nekaterih njegovih učencev:

- Hermann Spindler, *Der Brunnen in Recht*;
- Elsbeth Lippert, *Glockenläuten als Rechtsbrauch*;
- Hans Christoph Heinert, *Die Heiligen und das Recht*;
- Emil Ludwig, *Richter und Gericht in Märchen*;
- W. Klein, *Volkskundliches in alten deutschen Bergrecht*;
- Berent Schwineköper-Percy in Ernst Schramm, *Der Handschuh im Recht*;
- Karl Kollnig, *Die Weistümer*.

Opozoril je, da bi Žontar morda našel kaj vznemirljivega v vprašalniku – *Kwestionariusz* v starejših letnikih poljskega časopisa *Wisla* iz devetdesetih let 19. stoletja ter v novejših delih Bystróna. Priporočil mu je italijanski časopis *Archivio Vittorio Scialoja*. Künßberg je obžaloval, da je nepremičen ter da Žontar ne more skupaj s svojim rokopisom za več dni priti k njemu v Heidelberg. Če bi bilo to mogoče, bi iz tega izšlo gotovo kaj pametnega, je zaključil. Zanimalo ga je, ali Žontar kaj razmišlja o tem, da bi izdali skrajšan prevod Künßbergove *Volkskunde* v slovenščini, saj po njegovem mnenju to ne bi smelo biti preveč zapleteno. Na koncu je Žontarja pohvalil, da zelo dobro dela. Svetoval pa mu je, naj si bolj zaupa, ker je za raziskovalca in znanstvenika to tudi pomembno. Menil je, da bi bil Žontar lahko tozadevno utemeljeno samozavestnejši in mu predlagal, naj mu posreduje kopijo rokopisa, potem mu bo lahko tu in tam pomagal.

Pismo, ki ga je napisal na silvestrovo (31. decembra) leta 1939, je bilo bolj osebno. Takrat je bil Künßberg na okrevanju na podeželju, Žontarju pa je pisal o prijetnem pogledu na zimsko pokrajino. Z novoletnimi željami za leto 1940 se je spominjal njega in družine, in sicer z upanjem, da bi bilo novo leto srečno in uspešno. Žontarju se je zahvalil za paket, ki mu ga je poslal. To ga je posebej ganilo, saj je v tem videl poseben izraz Žontarjevega prijateljstva. Glede pravnega narodopisja pa je Žontarja obvestil, da je v tistih dneh dobil članek Sigurd Erixona *Turwachter und Prangerfiguren*, ki je bil objavljen v nemščini v časopisu *Folk Liv* (1939). Pisal je, da le počasi okreva, delati pa še ne more. Žontarjevo povabilo, naj pride na počitnice v lepe gorenjske gore, ga je zelo razveselilo, žal pa trenutno ni bilo izvedljivo.

Naslednja ohranjena pošta je dopisnica z dne 16. marca 1940. Künßberg je upal, da bo kmalu prišla pomlad, saj je bila zima takrat res huda. Opravil je začetni tečaj ruščine in se naučil vsaj toliko, da lahko bere in piše. Veselil se je, da bo lahko, ko bo dobil kakšen srbski knjižni katalog, prebral njegovo vsebino. Potem je napisal še nekaj vrstic o tem, katere knjige je prebral v zadnjem času, in o svoji družini. Kot vedno se je tudi tokrat zanimal za Žontarjeve študije. Ob zaključku je omenil, da je vstavil fotografije s počitnic na Gorenjskem v album in ob tem obujal lepe spomine.

Dne 4. junija 1940 je Žontarju pisal glede njegovega vprašanja o geslu *Hausgenosse*. Künßberg je ugotavljal, da nanj ni mogoče preprosto odgovoriti, saj imajo v arhivu DRW o tem geslu 250 listov. Temeljita obdelava gesla bi torej potrebovala preveč časa. Žontarju je predlagal, da bi bilo najboljšo, če bi osebno prišel v Heidelberg. Omenil je le, da je izraz prišel iz Štajerske in se razširil vse do Nizozemske ter da ima zelo raznolik pomen. Navedel je še različne pomene in citate v literaturi, ki naj jih Žontar najprej preveri, in navedel enajst knjig oziroma časopisov. Upal je, da bodo njegovi podatki Žontarju koristili, sicer pa mu bo morda poslal že izdelano geslo, če bo le našel dovolj časa.

Dne 7. januarja 1941 se je Künßberg Žontarju zahvalil za novoletne čestitke. Omenil je, da delo na DRW redno napreduje, in napovedal, da bodo zdaj izšla gesla od *Gilde* dalje. Sicer pa naj bi bil zelo dejaven pri raziskovanju pravnih simbolov. Nekaj malega je že dal v tisk, kar naj bi, kot običajno, Žontarju poslal njegov tiskar.

Prvega februarja 1941 je Künßberg odgovoril na Žontarjeva vprašanja, ki jih je postal v pismu, poslanem 21. januarja 1941. Žontar mu je takrat verjetno sporočil, da bo imenovan za privatnega docenta za narodnopravno zgodovino, saj mu je Künßberg iskreno čestital k njegovemu uspehu in menil, da si je z znanstvenim delom in odpovedovanjem to zelo zaslužil. Hkrati je izrazil veselje, da se želi Žontar ukvarjati s primerjalno pravno zgodovino. Uradno je bil Žontar postavljen za privatnega docenta za »narodnopravno zgodovino slovanskih prav na juridični fakulteti univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani« z odlokom ministra prosvete 18. februarja 1941.

Odslej je postala glavna vsebina njenega dopisovanja aktualna pravno zgodovinska literatura. Künßberg je poznal skoraj vse knjige, o katerih mu je pisal Žontar, in je glede njih podajal kratke ocene. Künßberg je menil, da je delo *Vom Werden und Wesen des deutschen Rechts* avtorja Waltherja Merka zelo dobro, Hans Erich Feine se mu je zdel temeljit, Walther Schönfeld zelo filozofski, Hans Kelsen nejasen itd. Künßberg je najbolje ocenil knjigo Karla Amire *Zweck und Mittel der Germanischen Rechtsgeschichte* (München 1874), pohvalil je tudi knjigo Claudiusa Scwerina *Einführung in das Studium der germanischen Rechtsgeschichte* (1922). Žontarju je predlagal, naj upošteva še njegovi *Rechtssprachgeographie* (Heidelberg 1926) in *Rechtliche Volkskunde* (Halle 1936), pa morda še deli Herberta Meyerja *Recht und Volkstum* in *Rasse und Recht bei den Germanen und Indogermanen*. Poskusi, da bi raziskali predzgodovino pravne zgodovine po Künßbergovem mnenju, niso dali otipljivih rezultatov. Še najboljši so se mu zdeli

številni pravni članki Thurnwalda v *Reallexikon der Vorgeschichte*. Zaželel si je, da bi bila napisana nova velika pravna zgodovina, vendar je menil da njemu to ne bo uspelo, saj bo kmalu star 60 let, obdelati pa želi še številne druge teme: dopolniti in na novo napisati *Rechtsbrauch und Kinderspiel*, *Rechtsverse* in morda še enkrat *Geschichte der Rechtssprache*. Za šolske potrebe pa naj bi izšla manjša zgoščena knjiga, ki jo je napisal Hans Planitz *Germanischen Rechtsgeschichte*, ter Claudiusa Schwerina *Germanischen Rechtsgeschichte* in Rudolfa Becherta *Rechtsgeschichte der Neuzeit*. Künßberg je ugotavljal, da je tudi zunaj Nemčije velik interes za pravno zgodovino, kar se lahko ugotovi po obsežnih številkah nekaterih pravnih revij. Kot zelo napreden učbenik je označil knjigo Anne Siberdinus de Blécourt *Kort Begrip van het oud-vaderlandsch burgerlijk recht* (peto izdajo iz leta 1939). K temu pa še drugo izdajo iz leta 1937 *Bewijsstukken tot het kort begrip*. Od večjih knjig se mu je omembe vredno zdelo leta 1940 izdano delo Heinricha Mitteis *Der Staat des hohen Mittelalters*. Pismo je sklenil z mislijo, da mu z veseljem da na voljo svojo knjižnico. Zato je Žontarju predlagal, naj pride k njemu v Heidelberg za kakšne tri tedne. Vsekakor pa je upal, da bodo Žontarju njegove pripombe koristile.

Šestega marca 1941 se je Künßberg Žontarju zahvalil za prijateljska voščila ob šestdesetem rojstnem dnevu. Upal je, da se bodo njegova »starčevska leta« kazala le še v mili obliki in da bo še dolgo sposoben za delo. Sporočil je še, da je njegov založnik Žontarju poslal knjižni paket. Dogovoril pa se je tudi s knjigarno, da mu tudi od tam pošljejo več knjig. Künßberg je prav tako prosil Hansa Planitza, da bi priskrbel Žontarju knjige, ki jih je ta želel. Knjiga o *Rechtsmale*, o kateri je spraševal Žontar, pa je bila po Künßbergovem mnenju dobra. Poslal je pozdrav »iz hiše v hišo« in se zahvalil za Žontarjevo razglednico.

Künßberg je konec 27. marca doživel srčni infarkt, kljub temu pa je Žontarju še 29. marca 1941 pisal, da mora zaradi srčne slabosti ležati v postelji in da zato na Žontarjevo vprašanje glede podkrepitve pravnega posla z »dotikom plašča« ne more poglobljeno odgovoriti. V nemški pravni zgodovini Künßberg ni srečal takega dokumenta, ugotavljal pa je, da je »prijem plašča« (*Mantelgriff*), s katerim se potrjuje pravno dejanje, nekaj čisto drugega, kakor tudi sodnikov prijem vogala suknjiča, upodobljen v Saškem ogledalu. Zato je Künßberg Žontarju priporočil, naj preveri še upodobitve v naslednjih knjigah: Jacob Grimm *Deutsche Rechtsaltertümer*, Karl Amira *Erläuterungen* k njegovi izdaji *Dresdner Bilderhandschrift des Sachenspiegels* in Ernst Mayer *Die Einkleidung im germanischen Recht*. Tudi Künßbergu se je zdelo vprašanje, s katerim se je ukvarjal Žontar, zelo zanimivo, in mu je obljubil, da ga bo še obvestil, če bo odkril kaj novega. Hkrati je Žontarja prosil, naj mu pošlje natisnjen članek, čeprav le v slovenščini, češ da se bo že znašel. Künßberg je Žontarju sporočil, tudi da so bile 25. marca knjige iz knjigarne odposlane na njegov naslov in jih lahko pričakuje v kratkem.

Za Künßberga, ki je obležal v postelji, je zelo zavzeto skrbela njegova žena. Künßberga pa so poleg skrbi za zdravje in njegovo delo, ki je obstalo, mučile še druge skrbi. Skrbelo ga je za usodo evropske pravne zgodovine, kdaj bo spet mogoče zgraditi mostove, ki jih

je porušila vojna. Skrbela ga je tudi usoda njegove družine, otrok, ki so bili vsi v tujini, in žene Judinje. Pismo je zaključil s pristrčnimi pozdravi Žontarju in njegovi ženi. Oba je pozdravljala tudi Künßbergova žena Katarina. Dopisnica ima poštni žig 1. april 1941.⁴⁵

Žontar se je hkrati v dopisnici, datirani z 29. marcem 1941, ki je ena redkih ohranjenih, zahvalil Künßbergu za bogat paket, ki so mu ga poslali iz knjigarne v Heidelbergu. Žontar je ugotavljal, da je Künßbergova *Rechtliche Volkskunde* postala zelo obsežna pa tudi poglobljena. Poleg tega sporoča, da je pred nekaj meseci razposlal vprašalnike na slovensko-hrvaškem mejnem območju, kjer so bile pri podružničnih cerkvah shrambe za vino in žito, v katere so morali imetniki oddati določeno količino pridelka. Če so pozneje potrebovali vino ali žito, so si lahko pridelek proti obrestim izposodili, kar pa so obračunali s pomočjo rovašev. Žontar jih je zbral celo serijo. Shrambe so vodili tako imenovani *Zechprobste*, prihodek pa so porabili za vzdrževanje cerkvene stavbe. Žontarju se je ob tem porodilo več vprašanj, sklenil pa je takole: »Tako j ko si bom z vsem na jasnem, vam pošljem razpravo. S pristrčnimi pozdravi vaš, hvaležni Josip Žontar«. ⁴⁶ Žontar je del pridobljenih podatkov že uporabil za objave v Mladiki leta 1940, del pa pozneje v članku o Sosekini (cerkveni) »hiši« v Beli krajini.⁴⁷ Posebno pa se je v dopisnici Žontar zahvalil še Künßbergovi hčeri »gospodični dr. Dietlinde« ter ji poslal »najboljše želje«. Dopisnici sta do naslovnikov potrebovali precej dlje kot običajno, saj je bil zaradi vojaškega napada sil osi na Kraljevino Jugoslavijo poštni promet prekinjen. Konec aprila so zdravniki Künßbergu operirali želodec. Operacija pa ni uspela in 3. maja 1941 zvečer je umrl v Heidelbergu, star 60 let.

6. Obdobje druge svetovne vojne in Žontarjevi stiki s Katarino von Künßberg

Žontar je ob nemški okupaciji Gorenjske aprila 1941 izgubil službo na Kranjski gimnaziji. Takrat je k njemu prišel vodja celovškega arhiva dr. Karl Starzacher, znanec iz dunajskih študentskih let, in mu ponudil zaposlitev v arhivski podružnici za Gorenjsko. Ne brez pomislekov je Žontar ponudbo sprejel, in bil 1. maja 1941 sprejet v službo pri civilni upravi kot »pomožni nastavljenec« brez uradniškega statusa. To mu je kmalu omogočilo, da je med drugo svetovno vojno odigral pomembno vlogo pri, nemalokrat tveganem, reševanju in skrivanju slovenskih knjig, arhivov in muzealij.⁴⁸

Dne 11. junija 1941 je Žontar prejel žalostno pismo, ki mu ga je napisala Künßbergova žena Katarina, v katerem mu je sporočila, da je šele po daljšem času prispela Žontarjeva

⁴⁵ SI_ZAL_KRA/0144 Žontar Josip, korespondenca.

⁴⁶ Universitätsbibliothek Heidelberg, Der Nachlaß Künßberg.

⁴⁷ Žontar, Slovenske pravne starine (1940).

⁴⁸ Košir, »Naša dolžnost je, da vse rešimo in ohranimo«: dr. Josip Žontar in reševanje kulturne dediščine (2016), str. 28–29.

dopisnica, kar je pomenilo, da so bile poštno povezave znova vzpostavljene. Z globoko žalostjo mu je sporočila vest, da je njen mož v tem času zaradi posledic težke operacije umrl, čeprav si je še močno želel živeti in delati. Pismo je končala s stavkom, da ve, da bo žaloval skupaj z njo. Takoj naslednji dan ji je Žontar poslal sožalno pismo.⁴⁹ Napisal je, kako težko je čakal na vnovično vzpostavitev poštnih povezav, da bi lahko nadaljevala dopisovanje, namesto tega pa je prejel le žalostno novico o smrti moža, ki mu bo hvaležen za veliko stvari pri svojih študijah, pa tudi za življenjsko modrost. Izrazil je globoko sožalje Katarini in vsej njeni družini. Hkrati jo je prosil, da mu pošlje moževo fotografijo za spomin, in jo povabil, da bi preživela poletne počitnice v Kranju.

Vojaški napad na Jugoslavijo aprila 1941 je Žontarju preprečil že načrtovano pot v Heidelberg. S Katarino (von) Künßberg pa sta si še dopisovala. Ohranjena so štiri pisma, ki mu jih je posla. Dne 15. decembra 1941 je Katarina Künßberg Žontarja obvestila, da je bila natisnjena knjiga njenega moža *Messerbäuche. Studien zur Rechtsgeschichte und Volkskunde*, ki mu jo bo poslala. Žontarja je prosila, naj ji sporoči morebitne spremembe poštnega naslova. Napisala je še, da je osamljena in žalostna, da prebira stenografske zapiske moža in prepisuje njegovo znanstveno zapuščino. Žontar ji je odpisal 29. decembra 1941.

Katarina Künßberg je bila zelo razgledana in emancipirana. Leta 1902 je bila med prvimi dekleti v Breslavu, ki so maturirale, in v prvi generaciji žensk, ki so pridobile akademski naziv (1908, dr. zoologije). Kot naravoslovka je dobila zaposlitev na Inštitutu cesarja Wilhelma v Berlinu. Po poroki z Eberhardom baronom Künßberg je sicer pustila službo, sodelovala pa je pri raziskavah svojega moža. Njegova velika delovna angažiranost jo je prepričala v pomen moževega dela, tako da mu je bila ves čas koristna sogovornica. Z vzponom tretjega rajha so Katarino kot Judinjo prizadeli rasni zakoni, njuni otroci pa so se odselili in »živeli razkropljeni po vseh kontinentih«. Eberhard je stal Katarini ves čas ob strani in ji leta 1933 posvetil delo *Rechtverse*. Po moževi smrti se je zanjo začelo obdobje skrivanja, saj je mož poslej ni več mogel ščititi pred nacisti. Večinoma v osami je urejala njegovo zapuščino, jo zavzeto sortirala, nekaj pa tudi skrila, da ne bi prišla v roke nacistom. Njene opombe so pomembno osvetlile nekatere poznejše izdaje Künßbergovih del, kot na primer *Rechtsbrauch und Kinderspiel* (druga izdaja, Heidelberg 1952).

Dne 31. decembra 1941 je Katarina Künßberg Žontarju pisala o tem, kako zelo bi njenega moža zanimala Žontarjeve raziskave, kako je Künßbergovo zadnje delo *Rechtsbrauch und Kinderspiel* najlepše, saj ga je pisal posebno s srcem, in o njeni pomoči pri moževem delu. Poleg tega o »zadnjih osamljenih vojnih letih«, o otrocih, ki se niso več upali vrniti v Nemčijo, o tem, da je ostala povsem sama ter ji je zelo težko. Pisala je še o DRW, kjer so do maja izšli še štirje zvezki, ki jih je Žontar prejel po pošti. Spraševala pa se je, ali bo uspelo izdati še en zvezek DRW, saj ni kazalo preveč spodbudno, ker njen mož ni imel naslednika.

⁴⁹ Universitätsbibliothek Heidelberg, Der Nachlaß Künßberg.

Katarina Künßberg je Žontarju vnovič pisala 16. januarja 1942. Zahvalila se je za razglednico in Žontarja obvestila, da mu je poslala še nekaj dodatnih separatov. Žalostilo pa jo je, da mu ni mogla poslati *Rechtssprach Geographie* (izšla je v Heidelbergu leta 1926), ker je bila že dlje časa razprodana. Poskusila jo bo sicer priskrbeti v antikvariatu, morda pa bo v prihodnosti celo prišlo do nove izdaje, vendar je v tem trenutku vse »tako zelo negotovo«, je zapisala. Pisala je še o urejanju moževih »izgubljenih listov«, katerih vsebina pa je bila večinoma že objavljena. Omenila je knjigo *Messerbräuche* in navedla, da ji je Alfred Weber dejal, da so v delu povsem nove misli, ki so zanimive tudi sociološko. Potožila je, da je njena osamljenost zelo težka, in obžalovala, da je Žontar tako daleč, sicer bi jo lahko obiskal. Nadalje je pisala, da je moževa knjižnica ostajala nedotaknjena, toda delo pri DRW je tako rekoč zamrlo. Na koncu pa ni pozabila toplo pozdraviti Žontarjeve žene.

Naslednje pismo, ki ga je Katarina Künßberg napisala Žontarju, ni točno datirano, verjetno pa izvira iz leta 1942. Predvidevala je, da je Žontar prejel odgovor in zelene informacije glede DRW od Alfreda Loscha. Aktivnosti pri DRW pa so bile le še skromne. Katarina Künßberg je pred kratkim izpisala nekatere stenografske rokopisne notice njenega moža ter jih poslala Žontarju. Profesor Hans Fehr je za časopis *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*⁵⁰ napisal lep nekrolog »o njenem dragem možu«. Ni pa ji bilo najbolj prav, da je v nekrologu omenil njo. Da je verjetno tudi Žontar želel napisati nekrolog za Künßbergom, je razvidno iz Žontarjeve zapuščine, kjer je na listu poleg prilepljene Künßbergove fotografije osnutek njegovih biografskih in bibliografskih podatkov.

Spomladi 1942 je bila Katarina Künßberg določena za transport Heidelberških Judov v koncentracijsko taborišče. S pomočjo prijateljev se ji je temu sicer uspelo izogniti, zaplenili pa so ji ves denar. Potem, ko se je neuspešno poskušala pretihotapiti v Švico, se je bila prisiljena do konca vojne skrivati pri sorodnikih in znancih na različnih koncih, največ v Avstriji.

Zadnje ohranjene vrstice iz časa druge vojne, ki jih je Katarinina poslala Žontarju, je napisala 26. maja 1943. Poslane so bile iz Tamswega, majhnega kraja na tromeji med Salzburško, Štajersko in Koroško, kjer se je skrivala. Pisala je, da se mu je že davno želela zahvaliti za poslano pošto, da pa so zanjo nastopili zelo slabi časi. Da je trenutno v »ljubi Avstriji«, kot ji je pravil njen dragi mož. Sporoča, da od otrok občasno dobi kratke, vendar dobre novice. Pisala je še, da si resnično iskreno želi, da bi se vnovič srečala, toda ne verjame, da bi bilo to v kratkem sploh mogoče, vendar pa »upanju nočemo pustiti da utone« (*Aber die Hoffnung wollen wir nicht sinken lassen*). Kot vedno je pristržno pozdravila Žontarja in njegovo ženo.⁵¹ Do konca vojne se je Katarina Künßberg skrivala, po vojni je emigrirala in bila do leta 1947 v Veliki Britaniji. Nato se je vrnila v Heidelberg in

⁵⁰ Fehr, Eberhard Freiherr von Künßberg (1942), str. XLIII in nasl.

⁵¹ SI_ZAL_KRA/0144 Žontar Josip, korespondenca.

bila aktivna v nemškem in mednarodnem ženskem gibanju. Leta 1973 je Zveza nemških akademičark objavila knjižico njenih spominov.⁵²

7. Žontarjevo sodelovanje s Pravno fakulteto po letu 1945

Leta 1945 se je Žontarjevo življenje nadaljevalo tam, kjer se je ustavilo ob začetku vojne. Med letoma 1945 in 1950 je vnovič poučeval na kranjski gimnaziji. Že leta 1945 pa mu je minister za prosveto obnovil predvojno docenturo na Pravni fakulteti. Leta 1950 je Žontar prenehal delo na Kranjski gimnaziji, postal znanstveni sodelavec na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani in bil imenovan za honorarnega predavatelja narodne pravne zgodovine. Dne 30. aprila 1950 je o tem pisal Pavlu Blazniku:

»[B]om pa s prihodnjim ponedeljkom moral pričeti na pravni fakulteti predavat kot honorarni predavatelj narodno pravno zgodovino (3 x na teden), bo pa kratka učna doba, do nekako 10. junija«

in nato je 10. maja 1950 še dodal:

»Trenutno sem močno zaposlen, ker moram juristom spisati kratek pregled pravne zgodovine«. ⁵³

Žontar je imel leta 1951 tedensko tri ure predavanja in eno uro vaj. Ponudbe, za sodelovanje pa je dobival tudi od drugod. Že leta 1948 ga je dekan pravne fakultete v Sarajevu in Žontarjev kolega Aleksander Solovljev povabil, da bi predaval zgodovino prava na sarajevski pravni fakulteti. Kaj je Žontar odgovoril, ni znano, toda Solovljev je bil že kmalu zatem, leta 1949, kot »informburojevec« zaprt.⁵⁴ Leta 1948 je Žontarja povabilo tudi Ministrstvo za prosveto NR Makedonije, naj v Skopju prevzame stolicu za srednjeveško zgodovino. Žontar pa je to ponudbo zavrnil in odgovoril, da »želi posvetiti vse sile proučevanju slovenske gospodarske in pravne zgodovine«. ⁵⁵

Toda leta 1952 se je situacija za Žontarja močno spremenila. Poletje leta 1952 je bilo, kot ugotavlja Aleš Gabrič,⁵⁶ čas izjemnih političnih ideoloških pritiskov na Ljubljansko univerzo. Pritisk je potekal po nareku Politbiroja CK KP Slovenije. Svet za prosveto in kulturo je junija 1952 razrešil več profesorjev Pravne fakultete, dr. Janka Polca, dr. Leonida Pitamica in dr. Albina Ogrisa ter asistenta Boruta Režka.⁵⁷ Svet za prosveto in kulturo pa ni našel formalnih razlogov za razrešitev Žontarja, zato so se začeli v Slovenskem poročevalcu nanj vrstiti anonimni časopisni napadi. Žontar je bil zato s koncem letnega semestra 1952 prisiljen prenehati s predavanji na Pravni fakulteti. Univerza

⁵² Freifrau v. Kuenssberg, VOM LANGSAMEN AUFSTIEG DER FRAU (1973).

⁵³ Košir, Josip Žontar in Pavle Blaznik (2018), str. 30–31.

⁵⁴ SI_ZAL_KRA/0144 Žontar Josip, korespondenca.

⁵⁵ Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani, personalna mapa Žontar.

⁵⁶ Gabrič, Obdobje po letu 1945 (1994), str. 22.

⁵⁷ Arhiv in muzej Univerze v Ljubljani, Zapisnik redne seje univerzitetnega sveta, 20. junij 1952.

v Ljubljani je zaradi časopisnih napadov na Žontarja decembra 1952 oblikovala posebno komisijo, sestavljeno iz predstavnikov ekonomske in pravne fakultete ter Zgodovinskega društva za Slovenijo. Predsednik komisije je bil prorektor in profesor na Pravni fakulteti dr. Gorazd Kušej. Komisija je obtožbe, ki so bile leta 1952 objavljene na Žontarjev račun, v zelo obsežnem elaboratu junija 1953 ovrгла. Kljub ugotovitvam komisije in odločni obrambi nekaterih Žontarjevih kolegov, posebno profesorjev Boga Grafenauerja in Frana Zwittra, Žontar ni smel več predavati, pozneje pa je bil še prisilno upokojen. Predavanja iz pravne zgodovine je moral prevzeti dr. Jaromir Beran, dotedanji bibliotekar knjižnice Pravne fakultete. Profesor Milko Kos je zaradi tega po letu 1953 večkrat izrazil svoje razočaranje.⁵⁸ Bogo Grafenauer pa:

»[Z]a zelo vidnega slovenskega zgodovinarja in pravnega zgodovinarja je ta življenjska pot gotovo nenavadna, lahko bi rekli po svoje tragična zanj in za fakulteto na kateri bi mogel študentom posredovati svoje veliko znanje. S svojim delom je že v tridesetih letih našega stoletja dokazal, da med slovenskimi pravnimi zgodovinarji najboljše pozna široko jugoslovansko pravnozgodovinsko problematiko.«⁵⁹

Čeprav ni več predaval in je bil prisilno upokojen, je Žontar še vedno ostajal ugleden profesor zgodovine, ki so ga visoko cenili tako njegovi kolegi kot tudi vodilni slovenski zgodovinarji.

Viri in literatura

- Fehr, Hans: Eberhard Freiherr von Künßberg, v: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung, 62, 1942, str. XLIII sl.
- Gestrin, Ferdo: Delo Josipa Žontarja za gospodarsko in socialno zgodovino, v: ŽIVLJENJE IN DELO JOSIPA ŽONTARJA, Ljubljana – Kranj 1996, str. 33–40.
- Grafenauer, Bogo: Ob osemdesetletnici Josipa Žontarja, v: Kronika, 23, 1975, str. 180–182.
- Grafenauer, Bogo: In memoriam Dr. Josip Žontar (23.IX.1895–24.IV.1982), v: Zgodovinski časopis 37, 1983 št. 3, str. 235–238.
- Gabrič, Aleš: Obdobje po letu 1945, v: 75 let Univerze v Ljubljani, Ljubljana 1994, str. 17–23.
- GOSPODARSKA IN DRUŽBENA ZGODOVINA SLOVENCEV, Zgodovina agrarnih panog, I. zvezek, Agrarno gospodarstvo, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za zgodovino, Državna založba Slovenije, 1970.

⁵⁸ Grafenauer: Ob osemdesetletnici Josipa Žontarja (1975), str. 180.

⁵⁹ Grafenauer: In memoriam Dr. Josip Žontar (1983), str. 235.

- GOSPODARSKA IN DRUŽBENA ZGODOVINA SLOVENCEV, Zgodovina agrarnih panog, II. zvezek, Družbena razmerja in gibanja, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Državna založba Slovenije, 1980.
- Heymann, Ernst: Bericht über das Deutsche Rechtswörterbuch, Bericht über die Arbeiten am Deutschen Rechtswörterbuche im Jahre 1937, v: Jahresbericht der Wentzel Stiftung [LXXXIII] [LXXXIV], 1938, str. 1–3.
- Heymann, Ernst, Bericht über das Wörterbuch der Deutschen Rechtssprache für 1938, v: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung, 59, 1939, str. 666–668.
- Heymann, Ernst, Bericht der akademischen Kommission für das Wörterbuch der deutschen Rechtssprache 1941, v: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung, 62, 1942, str. 574–576.
- Košir, Matevž: »Naša dolžnost je, da vse rešimo in ohranimo«: dr. Josip Žontar in reševanje kulturne dediščine pred uničenjem ter nacističnim plenjenjem na primeru lekarniške zbirke Bohuslava Lavičke, v: PODOBE GORENJSKE PRETEKLOSTI: ob 80. rojstnem dnevu Majde Žontar in 60. obletnici prve pisne omembe mesta Kranja: zbornik povzetkov 1. zgodovinskega dneva, Kranj, 20. junij 2016, str. 28–29.
- Košir, Matevž: Josip Žontar in Pavle Blaznik, sodelavca in iskrena prijatelja, v: Loški razgledi 64, 2017, str. 21–60.
- Künßberg, Eberhard Freiherr von: ÜBER DIE STRAFE DES STEINTRAGENS, Breslau 1907.
- Künßberg, Eberhard Freiherr von: ACHT, EINE STUDIE ZUR ÄLTEREN DEUTSCHEN RECHTSSPRACHE, Weimar 1910.
- Künßberg, Eberhard Freiherr von: RECHTSBRAUCH UND KINDERSPIEL, Untersuchungen zur deutschen Rechtsgeschichte und Volkskunde, 1. Auflage, Heidelberg 1920.
- Künßberg, Eberhard Freiherr von: RECHTSSPRACHGEOGRAPHIE, Heidelberg 1926.
- Künßberg, Eberhard Freiherr von: DER WORTSCHATZ DES ÖSTERREICHISCHEN ALLGEMEINEN BÜRGERLICHEN GESETZBUCHES, Heidelberg 1930.
- Künßberg, Eberhard Freiherr von: RECHTLICHE VOLKSKUNDE, Halle/Saale 1936.
- Künßberg, Eberhard Freiherr von: Geheime Grenzzeugen, v: GRENZRECHT UND GRENZZEICHEN. (Mit Beiträgen von A. Diehl, Th. Knapp, P. Goessler, K.S. Bader, E. Frh. v. Künßberg, K. Ilg, K. O. Müller und A. Senti), Herder & Co., Freiburg im Breisgau 1940, str. 69–83.

- Mihelič, Darja: Problematika raziskovanja lokalne zgodovine in vloga Josipa Žontarja v njej, v: *ŽIVLJENJE IN DELO JOSIPA ŽONTARJA*, Ljubljana – Kranj 1996, str. 15–24.
- VOM LANGSAMEN AUFSTIEG DER FRAU, Dr. Katharina Freifrau v. Kuenßberg erzählt aus ihrem Leben. Zum 5. Mai 1973 im Auftrag des Deutschen Akademikerinnenbundes herausgegeben von Katharina Holger, Heidelberg 1973.
- Schorsch, René: *EBERHARD GEORG OTTO FREIHERR VON KÜNßBERG (1881–1941) VON WIRKEN EINES RECHTSHISTORIKERS*, Peter Lang Internationalen Verlag der Wissenschaften. Frankfurt am Main, Berlin, Bern itd., Rechtshistorische Reihe, Band št. 405, 2010.
- Schroeder, Richard; Künßberg, Eberhard von: *LEHRBUCH DER DEUTSCHEN RECHTSGESCHICHTE*, 6. in 7. Auflage, Berlin in Leipzig, 1922 in 1931.
- Stadler, Peter: Im Schatten der Kriegsgefahr: der internationale Historikerkongreß in Zürich 1938, v: Schweizer Monatshefte: Zeitschrift für Politik, Wirtschaft, Kultur, 70 (1990) št. 6, str. 483–495.
- Vilfan, Sergij: Josip Žontar in Pravna slavistika, v: *ŽIVLJENJE IN DELO JOSIPA ŽONTARJA*, Ljubljana – Kranj 1996, str. 25–32.
- Žontar, Josip: Cerkev in ustavni razvoj naših mest, v: *Kronika slovenskih mest*, 1 (1934), št. 3, str. 189–192.
- Žontar, Josip: Problematika lastniških cerkva in samostanov v pravni zgodovini Jugoslovanov, v: *Slovenski pravnik XLIX/1935*, str. 430–444.
- Žontar, Josip: Za delovno skupnost slovenskih zgodovinarjev, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 33 (1938), št. 3-4, str. 212–216.
- Žontar, Josip: Razvoj deželjskih sodišč na Gorenjskem, v: *Slovenski pravnik LII/1938*, str. 221–224.
- Žontar, Josip: Neznana listina o gorenjskih lastniških cerkvicah 12. stoletja, *GMS XX/1939*, str. 236–243.
- Žontar Josip: *ZGODOVINA MESTA KRANJA*, Muzejsko društvo za Slovenijo v Ljubljani 1939.
- Žontar, Josip: Slovenske pravne starine (ipd.) v: *Mladika XXI*, 1940, št. 4-10, str. 136–138; Sodne lipe in mejna znamenja, prav tam, str. 175–177; Sramotilni stebri, prav tam, str. 214–218; Morišča in krvava znamenja, prav tam, str. 249–250; Tržna in obrtniška znamenja, prav tam, str. 281–282; Rovaši, prav tam, str. 310–311; Knežji kamen in vojvodski stol, prav tam, str. 349–350.
- Žontar, Josip: Najstarejša sodna knjiga mesta Kranja, v: *Zbornik znanstvenih razprav XVIII/1941-1942*, str. 360–368.

- Žontar, Josip: Kastavščina in njeni statuti do konca 16. stoletja, v: Zbornik znanstvenih razprav XXI/1945-1946, str. 153–219.
- Žontar, Josip: Zur Problematik der älteren Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der Völker Jugoslawiens, v: Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung LX/1951 str. 369–383.
- Žontar, Josip: Kranjski sodni red za deželna sodišča iz leta 1535, v: Zgodovinski časopis VI-VII/ 1952-1953, str. 566–587.
- Žontar, Josip: Soseskine (cerkveni) »hisi« v Beli Krajini, Prispevek k pravnemu narodopisu Slovencev, v: Slovenski etnograf X, 1957, str. 77–80.
- Žontar, Josip: Nastanek, gospodarska in družbena problematika policijskih redov prve polovice 16. stoletja za dolnjeavstrijske dežele s posebnim ozirom na slovenske pokrajine, Zgodovinski časopis 10-11/1956-1957, str. 32–121.
- Žontar, Josip: Zur Problematik der Rechtsarchäologie bei den Völkern Jugoslawiens, v: Studien zur älteren Geschichte Osteuropas I. Teil, Wiener Archiv für Geschichte des Slawentums und Osteuropas II, Dunaj 1956, str. 169–202.
- Žontar, Josip: SVILOGOJSTVO IN SVILARSTVO NA SLOVENSKEM OD 16. DO 20. STOLETJA, SAZU – Ljubljana 1957.
- Žontar, Josip: Das älteste Gerichts- und Stadtbuch von Krainburg/Kranj (1517-1520) v: Studien zur älteren Geschichte Osteuropas II Teil, Wiener Archiv für Geschichte des Slawentums und Osteuropas III, Dunaj 1959, str. 186–200.
- Žontar, Josip: Villach und der Südosten, v 900 JAHRE VILLACH, 1960, str. 459–522 itd.
- Žontar Josip: Der Stand der Forschung über die südslawische ländliche Ordnung, v: Die Anfänge der Landesgemeinde und ihr Wesen, Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte, Vorträge und Forschungen VIII/1964, str. 419–441.
- Žontar, Josip: Kranjski deželni Vicedom, SAZU Razprave 1966, str. 277–318.
- Žontar, Josip: OBVEŠČEVALNA SLUŽBA IN DIPLOMACIJA AVSTRIJSKIH HABSBRŽANOV V BOJU PROTI TURKOM V 16. STOLETJU, SAZU, Ljubljana, 1973.
- ŽIVLJENJE IN DELO JOSIPA ŽONTARJA, OB STOLETNICI ROJSTVA, Zveza zgodovinskih društev Ljubljana in Mestna občina Kranj, Ljubljana in Kranj 1996.

Seznam arhivskih virov

Arhiv in muzej Univerze v Ljubljani, personalna mapa Josip Žontar.

Arhiv in muzej Univerze v Ljubljani, Zapisnik sej univerzitetnega sveta.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Kranj, SI_ZAL_KRA/0144 Žontar Josip, korespondenca.

Arhiv Jugoslavije, Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije, AJ-66, Odeljenje za srednjo nastavu, fasc. 758, personalna mapa Josip Žontar.

Universitätsbibliothek Heidelberg, Der Nachlass Künßberg, Signatur: Heid. Hs. 3900.

Josip Žontar and Eberhard von Künßberg

(Summary)

Dr Josip Žontar was one of the leading Slovenian historians. His research activity focussed on four topics: local history, economic and social history, history of Southeast Europe, and legal history. Žontar especially marked the field of local history with his extensive monograph on the history of the city of Kranj (1939). His research work on the subject of Slovene cities weaves in both economic and legal history. Žontar also engaged in essential issues of Slovene historiography, most notably in a paper entitled “Principles of Slovene History and the Problems of Archives” that he presented at a conference of Slovene historians in 1939. He advocated ambitious and responsible historical scientific research, and his work reflects rigorous use of archival sources. A significant part of Dr Josip Žontar’s scientific work is dedicated to the economic and related social history of the Slovene lands from the Middle Ages to the 18th century and beyond. Žontar’s work in economic history includes trade issues, money management, banking and provincial finance, especially in the medieval period and in the 16th century. His interest in the 17th and 18th centuries focussed primarily on production sectors and their forms of production. He studied silkworm breeding in a broader and much more complex way and published his study results in a monograph in 1957. Žontar’s survey of extended peasant and bourgeois trades in Slovene lands is critical, as is his groundbreaking work on the Carniolan Provincial Viceroy. Žontar also led the series Economic and Social History of Slovenes from the project’s inception until 1957 and participated in the extended editorial board until the publication of the second volume in 1980. His contribution to the research into the history of Southeast Europe is equally significant. Žontar’s study of the region culminated in an extensive and meticulously researched monograph entitled Intelligence and Diplomacy of the Austrian Habsburgs in the Fight against the Turks in the 16th Century (1973).

Josip Žontar (1895-1982) entered his first year of history and geography studies at the Faculty of Humanities of the Vienna University on the eve of the First World War. He trained at the Institute for Austrian Historical Research (*Institut für Österreichische Geschichtsforschung*) in 1916/17 and completed the general training in auxiliary sciences of history. In 1918/19 he followed two semesters of law courses at the Faculty of Law in Vienna and entered law studies at the Faculty of Law at the University of Ljubljana. At the same time, he worked as a grammar school teacher. In July 1919, he obtained the title of Doctor of Philosophy from the University of Vienna. Interrupting his teaching in 1923, Žontar entered the University of World Trade (*Hochschule für Welthandel*) for the academic year 1923/24. He devoted his time to advanced legal and economic history with the Viennese Professor Alfonz Dopsch.

Žontar's work in local history, economic and social history, legal norms and medieval legal institutions is well documented. Less is known about his contribution to the Dictionary of Historical German Legal Terms (*Deutsches Rechtswörterbuch* – DRW)

Josip Žontar also worked with many experts in the field of legal history throughout his long and fruitful professional career. His cooperation with Professor Eberhard von Künßberg was connected with Žontar's contribution to the DRW and particularly interesting. Professor Eberhard (Georg Otto) Freiherr von Künßberg (1881–1941) was one of the most authoritative German legal historians of the first half of the 20th century and one of the most important contributors to the DRW. He started as an assistant, became editor and ended up leading the project for two and a half decades.

Žontar used his summer breaks or short study leaves to deepen his knowledge. He thus studied at the University of Prague with Professors Karl Kadlec, Jan Kapras and Theodor Saturnik, in Graz with Professor Hans Felix Schmid, in Munich and elsewhere. The Kranj grammar school offered him a permanent position in 1925. In 1930, Žontar graduated in law at the Faculty of Law in Ljubljana. He also developed an interest in legal Slavic studies and lectured about the subject at the first congress of lawyers from Slavic lands in Bratislava in 1933.

His correspondence with Metod Dolenc, a professor at the Faculty of Law, indicates that Žontar had been thinking about assistant professorships (*Privatdozentur*) in legal history until this moment and that Professor Dolenc encouraged him to do so.

Žontar got involved with the DRW after Künßberg had visited him at his home in Kranj in August 1937. At the time, Žontar was writing the history of the city of Kranj and the topic, as well as legal-historical subjects in general, dominated the conversation between the two men. Žontar also showed the Künßbergs around the cities of Kranj and Ljubljana. Künßberg and his family spent part of summer 1937 in Carniola, and they stayed at Kranjska Gora. On 18-19 August, his children climbed Triglav (2864 m). Künßberg was rather enthusiastic about Žontar's research, and he enlisted his cooperation on the DRW. During those family outings, Künßberg also encouraged Žontarja to research legal ethnography and legal archaeology. Künßberg instructed Žontar about the format of the data for DRW and Žontar provided him with lists of terms. The two men wrote to each other regularly after that, but only a portion of the extensive correspondence has been preserved. In 1931, Žontar was appointed councillor of the historical section of the Museum society for Slovenia. In this capacity, Žontar also edited the exchange of publications between the Museum society and the University in Heidelberg.

Both men attended the legal and economic history section of the 8th International Congress of Historians, held in August 1938 in Zürich. They arrived in Zürich with their wives, and the two couples made time for socialising. In Zürich, Künßberg presented a paper on comparative legal history and ethnography. The discussion that followed his intervention did not limit itself to the German law, but also touched upon the

French, Scandinavian, Yugoslav, Hungarian and Czech law. After the conference, at the beginning of September 1938, Žontar visited Heidelberg and stayed at the Künßbergs. Künßberg showed him around Heidelberg, including the offices and the archives of the legal dictionary, and introduced him to work at the DRW.

The two men pursued their correspondence in 1939 and exchanged on the so-called border witnesses (*Grenzzeugen*). Žontar was researching the South Slavic border law at the time and was in a position to answer Künßberg's questions without difficulty. They were also considering the possibility of publishing an abridged translation of Künßberg's *Volkskunde* in Slovenian.

The outset of the Second World War in September 1939 hit Künßberg with force. He worked with legal historians both in the West and in the East, and he was worried about the fate of European legal history. When would it be again possible to rebuild the bridges destroyed by the war? It took ten years to do so in the wake of World War One, and he could not imagine when would it be conceivable to organise a world congress of legal historians again.

They also exchanged information and news about their respective families. The rise of Nazism made the Künßbergs' life increasingly difficult. Künßberg's wife, Katarina, was Jewish. Their five children fled the Nazis and left Germany between 1936 and 1939. Künßberg worried about his children abroad and about his wife who stayed behind, especially if she should ever lose the protection he provided.

In addition to the work related to DRW, Künßberg and Žontar also discussed other issues, such as Künßberg's lecturing and the Yugoslav academy's plan to publish an atlas of legal antiquities. Künßberg was very pleased with Žontar's preparation of data for the DRW. Their exchanges of opinions on the legal-historical literature became especially topical after February 1941 when Žontar was appointed private assistant professor (*Privatdozent*) in legal history at the Faculty of Law of King Alexander I University in Ljubljana. Künßberg congratulated him sincerely. He considered that deserved. Žontar's scientific work and sacrifices fully justified the much-deserved appointment. The two men also exchanged books and articles. Künßberg sent Žontar numerous offprints of his own and other people's work.

Künßberg wrote his last letter to Žontar on 29 March 1941, two days after he had suffered a stroke that kept him in bed for a while. Despite his illness, he contemplated Žontar's question regarding the reinforcement of legal transactions with the touch of the coat. On the same day (29 March 1941), Žontar sent Künßberg a card to thank him for the generous package he had "just" received from a Heidelberg bookstore. Žontar was planning to return to Heidelberg, but the attack of the Axis forces on the Kingdom of Yugoslavia on 6 April 1941 and Künßberg's death on 3 May 1941 put an end to this and all their other joint plans. The war and Künßberg's death also slowed down the work on the DRW.

The German occupation in April 1941 deprived Žontar of his job. Consequently, the director of the Klagenfurt archives whom he had known as a student in Vienna, offered Žontar a position at the Archive's branch for Carniola. After some hesitation, Žontar accepted the offer and started working for the civil administration on 1 May 1941 as "auxiliary agent" without the civil servant status. During the Second World War Žontar played an essential role in helping to Slovenian books, archives and museum artefacts from destruction and plundering, frequently at considerable personal risk. In 1942, he thus managed to save and hide a famous pharmaceutical collection belonging to Bohuslav Lavička (he had been shot) that was already waiting at the train station in Kranj, packed and ready for transport to Germany.

Žontar learnt about Künßberg's death from his widow Katarina Freifrau von Künßberg on 11 June 1941, as soon as the mailing services had been re-established. Žontar exchanged a few letters with Künßberg's widow. Katarina sent him her last postcard on 26 May 1943 from Tamsweg, a small town in Austria where she was hiding at the time. Despite the hardships and the loneliness, she concluded her writing with the words: "we will not let hope die."

Žontar's life resumed in 1945 where it had left off in 1941. He was teaching at the Kranj grammar school again. In 1945, the Minister of Education renewed his pre-war assistant professorship at the Faculty of Law. In 1950, Žontar stopped working at the Kranj grammar school and became research fellow at the Faculty of Economics of the University of Ljubljana. He was appointed part-time lecturer of national legal history. He spent the years from 1950 to 1952 lecturing on legal history and writing a short review of legal history for the students. All this work stopped in 1952 when the then political authorities (Politburo of the Communist Party of Slovenia) started applying political and ideological pressures on the University of Ljubljana. A group of professors from the Faculty of Law was dismissed: Janko Polc, Leonid Pitamic and Albin Ogris, but also Borut Režek's assistant. By the end of the summer semester of 1952, these pressures and the targeted newspaper's attacks, engineered by the authorities, also forced Žontar to stop lecturing at the Faculty of Law. In 1952, the University of Ljubljana set up a special commission to inquire into the newspaper attacks against Žontar. The commission rejected the accusations against Žontar in a very comprehensive report in 1953. Despite the conclusions of the inquiry commission and the firm stand that some of his colleagues, especially the professors Fran Zwitter and Bogo Grafenauer, took on his behalf, Žontar was not allowed to teach anymore and was later forced into retirement. As Grafenauer wrote later: "for such a distinguished Slovenian historian and legal historian, this life trajectory is certainly unusual, even tragic, for him and for a faculty that could have allowed him to share his immense knowledge with his students."

UDK: 34:929Žontar J.
378-051:34

ZBORNİK ZNANSTVENIH RAZPRAV
LXXX. LETNIK, 2020, STRANI 59–88

Matevž Košir

Josip Žontar in Eberhard von Künßberg

Razprava je nastala na podlagi še neobjavljene korespondence med Josipom Žontarjem in Eberhardom Künßbergom. Najprej je predstavljeno njuno raziskovalno delo. Korespondenca je povezana z Žontarjevim sodelovanjem pri Nemškem pravnozgodovinskem slovarju, ki ga je vodil Künßberg. Künßberg je Žontarja povabil k sodelovanju leta 1937, ko je Žontarja obiskal v Kranju. Leta 1938 je po udeležbi na mednarodnem zgodovinskem kongresu v Zürichu Žontar Künßbergu vrnil obisk v Heidelbergu. Takrat si je Žontar ogledal tudi arhiv, zbran v okviru Nemškega pravnozgodovinskega slovarja. Njuno sodelovanje in izmenjava strokovnih mnenj ter tiskov je trajala vse do Künßbergove smrti leta 1941. Žontar se je nato še dopisoval z vdovo Katarino von Künßberg.

Ključne besede: Josip Žontar, Eberhard von Künßberg, pravna fakulteta, pravna zgodovina, Nemški pravnozgodovinski slovar.

UDC: 34:929Žontar J.
378-051:3

ZBORNIK ZNANSTVENIH RAZPRAV
VOLUME LXXX, 2020, PP. 59–88

Matevž Košir

Josip Žontar and Eberhard von Künßberg

Dr Josip Žontar was one of the leading Slovenian historians. His research activity focussed on four topics: local history, economic and social history, history of Southeast Europe, and legal history. Žontar especially marked the field of local history with his extensive monograph on the history of the city of Kranj (1939). His research work on the subject of Slovene cities weaves in both economic and legal history. Žontar also engaged in essential issues of Slovene historiography, most notably in a paper entitled “Principles of Slovene History and the Problems of Archives” that he presented at a conference of Slovene historians in 1939. He advocated ambitious and responsible historical scientific research, and his work reflects rigorous use of archival sources. His cooperation with Professor Eberhard von Künßberg was connected with Žontar’s contribution to the *Deutsches Rechtswörterbuch* (DRW) and particularly interesting. Professor Eberhard (Georg Otto) Freiherr von Künßberg (1881–1941) was one of the most authoritative German legal historians of the first half of the 20th century and one of the most important contributors to the DRW. He started as an assistant, became editor and ended up leading the project for two and a half decades.

Keywords: Josip Žontar, Eberhard von Künßberg, historiography, Slovenia, Kranj, *Deutsches Rechtswörterbuch*.

Pravna fakulteta
Univerza v Ljubljani

